

३१७५

व्यभिचार दुःख दर्शक नाटक.

पंथांकी.

रवीन्द्र प्रसिद्ध करमा.

हकर सुहृद पुंजभाई.

रहीश रायकोट लाल धांगधरा.

अमदावादि

आयोदय प्रेम.

संवत् १९८३. सन १९८७

किमत आना.

[अथ दामित्यना सर्वे एक स्थायी गणपति.]

૩૧૭૬

વ્યભિચાર દુઃસ્વ દર્શક નાટક.

પંચાંકી.

રચીને પ્રસિદ્ધ કરનાર

ઠકર સુંદરજી પુંજભાઈ.

રહીશ રાજકોટ હાલ ધ્રાંગધરા.

અમદાવાદ

આર્યોદય પ્રેસ.

સંવત્ ૧૯૪૩.

કિંમત ૬ આના.

[ત્રીય સ્વામિત્વના સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યાછે.]

આ ચોપડી સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આંકે
પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી છે.

પ્રસ્તાવના.

સર્વ શક્તિમાન શૃષ્ટિ કર્તા પરમેશ્વરે ઉત્પન્ન થતાં દરેક મનુષ્યોએ નિતીમાં રહેવું, એવો પ્રતિબંધ બાંધેલો છે, એમ મહા પુરુષોએ શ્રુતિ સ્મૃતીઓમાં સ્પષ્ટ જણાવેલું છે. તેમજ આપણે પણ એ મહા પુરુષોનાં વચન ઉપર લક્ષ આપી, વિચાર કરીએ, તો ‘વ્યભિચાર’ એ શબ્દ ઘણો અનિતીથી ભરપૂર જણાય છે. વ્યભિચારના અનેક અર્થ છે. પરંતુ આ પુસ્તકમાં પરસ્ત્રી ગમન, અથવા ગણિકા ગમનને વ્યભિચાર કહેલો છે; અને વ્યભિચારનો અનિતીમાં સમાવેશ થાય છે.

જે પુરુષ પરસ્ત્રી સાથે આશક્ત રહી, અનિતિનો અધિકાર પામે છે, તે પુરુષ કર્તાના કાયદાને ઉલ્લંઘન કરવાથી, આ લોક તથા પરલોકમાં ઇશ્વરી શીક્ષાને પાત્ર થાય છે. મહત્ જનો તેને કુલાંગાર કહે છે.

પુણ્યવાન પિતાએ મેળવેલી આબરૂ તથા દોહત વિગેરેને વ્યભિચારી પુત્ર ખોટા રસ્તે ખરચી, પ્રલય દશાને પહોંચાડે છે. અને પિતા પશુ તે વ્યભિચારના સહવાસથી કેવા નહારા પરિણામને પામે છે, તે વાત આ પુસ્તક વાંચવાથી સ્પષ્ટ જણવામાં આવશે. પરંતુ વાંચનાર વિદ્વ જનોને વિનંતી, કે આ પુસ્તક વાંચી જે જગોએ યથાયોગ્ય નહિં જણાય, ત્યાં ક્ષમા કરી, દોષ દૃષ્ટિ નહિં કરતાં, શુભ સંપાદન કરવો એજ યોગ્ય છે.

(૨)

શ્લોક.

અન્યષાંવિદુષાંવચાંસિવિમલાન્યા ડડાયસારોતરાણ્ય
સ્મિન્ । પચ્ચપલીકરોમિકિર્યાપક્ષંતુંસર્મથાબિધાઃ ॥ નાસૂય
ન્તુલધીયસો ડસમતયાયૂયંગુણૈરુત્તમાનૂનંવંક્રાવિશેષાનિસ્પૃહ
ધિયઃસંતોહિલુબ્ધાગુણ ॥

સારના સમુદયી રહેલાં અન્યવિદ્વાનોનાં પવિત્ર વચનને લહી-
ને, આ ગ્રંથમાં જે હું કાંઈપણ ચપળતાપણું કરું છું, તે મુદ્ધિવાન
વિધનનો ક્ષમા કરવાને સમર્થજો. હું અજ્ઞું, આપ સમર્થજો તેથી 'માર્' તમાર્' સમાનપણું નથી; માટે (અધીયસઃ) અદ્ય મુદ્ધિવાજો જે હું આ પુસ્તકનો કર્તા બનું છું, તેથી તમો મારી નિંદા કરશો નહિં. કારણ કે નિશ્ચે કરીને ગુણ વડે કરીને, (પાંડિત્યપણા વડે કરીને) શ્રેષ્ઠ તથા મુખના વિશેષપણા વડે કરી, ને જેઓ નિસ્પૃહા રહિત મુદ્ધિ છે, એવા મહત્ જનો ગુણમાં લુપ્ત રહેછે. (શ્રેષ્ઠ પુરૂષો દોષ દેખાડતા નથી, પ્રકૃત ગુણમાંજ લોભાયલા રહે છે.)

શ્લોક.

દહ્યમાનાઃસુતીક્ષ્ણેનનીચાઃપરયશોઽગ્નિના । અશક્તા
સ્તત્પદંગન્તુંતતોર્નિદાંપ્રકુર્વતે ॥

પરયશરૂપિ તીક્ષ્ણ અગ્નિવડે કરી, ને સળગતા નીચ પુરૂષો તેના સ્થાનને પામવાને શક્તિવાન નથી હોતા, માટે નિંદા કરેછે. કાર-

કે નિંદા કરવી એતો પોતાનો સ્વભાવજ છે. (જે પુરુષની કીર્તિ શાઓમાં વ્યાપિ રહિછે, તેને જોઇ દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા નીચ જન પોની કીર્તિ વધારવાને સમર્થ હોતા નથી, પરંતુ અન્યની કીર્તિ સાં-
ળી પોતાનાં અંતઃકરણ પ્રબળ છે; ને જેની કીર્તિ સારી હોય, તે-
માણસોની નિંદા કર્યા કરેછે. એ નીચ જનનો સનાતન ધર્મછે.)

લી. સેવક

સુંદરજી પુનઃસાધ.

અંથ કર્તા.

પાત્રોનાં નામ.

મુન્નપાર.....	નાટક ભજવનાર.
નટી.....	તેની સ્ત્રી.
મોતીચંદ.....	એક વાણીઓ.
કમળા.....	તેની સ્ત્રી.
કુબુદ્દિ.....	તેનો દીકરો.
નક્ટચંદ રંગલાલ ચતુરશાહ	}કુબુદ્દિના મિત્ર.
કપર કુંવર.....	
ચંચળા.....	
શરખાં.....	એક સિપાઈ.

મદિરાક્ષી ખેલના પાત્રો.

મદિરાક્ષી.....	નાયકા.
દાસી.....	તેની ગાત્રી.
જલાલુદ્દીન.....	એક સીપાઈ.
મદન.....	વાણીઓ.
સોમચંદ.....	તેનો બાપ.
ચંદ્રિકા.....	તેની મા.
લક્ષ્મી.....	તેની સ્ત્રી.
દેવદત્ત.....	એક બ્રાહ્મણ.

3265

વ્યાભિચાર દુઃખ દર્શક નાટક.

અંક ૧ લો.—પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ નાટક શાળા.

મંગળા ચરણ.

લાવણી.

(પુશ રહો સનમળ, મેરા બિધાતા બેરી એ રાગ).

જય જય જગ નાયક, લાયક નિતી દાઈ;	
પ્રતિ પાત્રક પૂર્ણ પ્રતાપી, સદા સહાધ.	૧
જય નિર અંગન, જન રંગન રચના કર્તા,	
જય વિશ્વ વિલાશી નાથ, સુખને ભર્તા.	૨
જય ખલક તણી સહુ, ખામીને હરનારા;	
જય ધર્મ ધુરંધર અમી, દ્રષ્ટિ ધરનારા.	૩
જય અકળિત કળ કળનાર કૃપાળુ સ્વામી,	
પ્રભુ નામુ ચરણે શીશ, ઇશ બહુ નામી.	૪

હમરી.

(છઠ્ઠાં છઠ્ઠાં છઠ્ઠાં, હોતું હાડે કદમકી છઠ્ઠાં એ રાગ.)

વિશ્વ વંદુલું કર બે બેડી,

ચરણ કમળમાં ચીત યોડીરે;	વિભુ૦	૨૬.
જય જય જય પ્રભુ મંગળકાશી,		
વિદ્ય સર્વ વહોડીરે.	વિભુ૦	૧
પૂર્ણ કૃપાળુ જય પ્રતિ પાળુ,		
શર્ણુ આબ્યોષ્ઠ દોડીરે;	વિભુ૦	૨
કામ કઠણુ આદર્યુ નથી કાંઈ-		
માલ મારામાં કોડીરે;	વિભુ૦	૩
દુસ્તર સાગર તરવો જેમાં;		
હરી હરી એ હોડી રે;	વિભુ૦	૪
આશરો એકજ સાચો તમારો;		
માટે મતિ દિયો રૂડી રે.	વિભુ૦	૫
જેથી કરી કાંઈ એવા જનોની,		
નાસે નિતી ફૂડી રે;	વિભુ૦	૬
વિવેક સાગર છો તમે જેથી;		
હચ્ચાઈ વાણી થોડીરે.	વિભુ૦	૭
આશ પુરો પ્રભુ સુંદર સ્વામી;		
સુંદરતામાં ખોળી રે.	વિભુ૦	૮

(નાંદી થઇ રહ્યા બાદ.)

મુત્રધાર—અહો ! આર્ય ગૃહસ્થો, આ વખતે આપ સાહેબોને
આ રમણ રંગ ભૂમીમાં બિરાજમાન થએલા જોઈ, મને એટલી
મુશી ઉપન થાયછે કે, જેતું બ્યાન કરવા હું શક્તિવાન નથી.

આ વખત, આપ મહેરબાનોને તરફી આપવાનો હેતુ ફક્ત

એટલેજ છે, કે ગમ્મત સાથે ગંભિર જ્ઞાન આપનાર, દુષ્ટ વ્યભિ-
ચારીઓને અધોર પાપની સરિતામાંથી તારનાર, તેમજ રસીકોને
રસ મગ્ન કરનાર, એવું જે વ્યભિચાર દુઃખ દર્શક નાટક, તે હું
ભજવી જતાવી આપ ગુણુજ ગૃહસ્થોને આનંદીત કરવા ચાહું છું; તો
કૃપા કરી શરૂઆતથી આખર સૂધી તેનું અવલોકન કરશો. ને તેની
અંદર જે કાંઈ ભૂલ ચૂક આવે, તેને માટે ક્ષમા કરશો. (નટીને)
પ્રાણ પ્રીયા, વાજાંત્ર લઈ વહેલી આવ.

નટી—(પ્રવેશ કરીને) સ્વામીનાથ, શું આજ્ઞા છે ?

સૂત્રધાર—પ્રીયા, આજે આપણે વ્યભિચાર દુઃખદર્શક નાટ-
કનો ખેલ ભજવવાનો છે; જેની અંદર એક અગ્રુજ ગમાર દુષ્ટ આત્રે
ચાલવાથી, કેવો દુઃખી થયો છે, તેનો ચીતાર આવશે. માટે સભા-
સંહોવા દીલ ખુશ થાય, એવું મનોહર ગાયન ગા.

નટી—જહુ સારું, જેવી આજ્ઞા.

(ગાય છે.)

હુમરી.

(જોગી જોગન બનાકે જોગી ક્યાં ગયોરે એ રાગ.)

જુઓ જુઓ વિજાશી નિશી પતી રે,

પાપે થઈ શી ખુરી ગતી.

જુઓ ૦ ૧૬.

અગણિત તારા આભમાં ઓપે,

હોપે સર્વ તણી રતિ રે.

જુઓ ૦ ૧

અમૃત મય રૂડું અંગજ જેવું,

રોપ્યો શિવે મસ્તક પ્રતિરે.

જુઓ ૦ ૨

આમ ઉત્તરોત્તર મોટાઈ જેની,

તોય કરી ગાઠી મતિ રે.

શુઓ ૩

કલંકને ક્ષય પામ્યો, એવું,

ફળ કરવે હિંણી ગતિ રે.

શુઓ ૪

મુત્તપાર—હાહા ! પ્રિયે, તારું કહેવું સત્ય છે; કેમકે પ્રાચીન કાળમાં પણ પરસ્ત્રીમાં લુપ્થ થનારા પુરૂષો, પાપમાત્ર થઇ ગયા સાંભળ્યા છે, ને હાત્રના જમાનામાં પણ, વ્યભિચારી પુરૂષો મહા દુઃખ પામી, નર્ક નિવાશી થાયછે.

(નિષ્કાંત.)

પ્રવેશ ૨ જે.

સ્થળ રત્નપુરીમાં કુબુદ્ધિની ખાનગી બેઠક.

કુબુદ્ધિ, નંદ્યંદ.

કુબુદ્ધિ—અહો ! મિત્ર, મેં ઘણી સ્ત્રીઓ સાથે મેળાપ કર્યો, ઘણી સાથે રંગ માણ્યો, ઘણીનો સ્વાદ લૂંટ્યો, ઘણી સાથે દોસ્તી કરીને ઘણો એશ આરામ ભોગવ્યો; પણ આ કપટ કુંવર આગળ બંધી બાબત તુચ્છ. વાહા શું એનું રૂપ છે, કે શું એનું મધુર બોલવું છે, કે શું એનો વિજ્ઞાપ, કે શું એનો ભાવ બતાવવો, કે શું એનું હાસ્ય, કે શું એની પ્રીત. વાહા કપટ કુંવર વાહા !! વાહા ! પ્રીતિની મૂર્તિ વાહા !!

નંદ્યંદ—પ્રીય મિત્ર, એ સઘળું અન્યોઅન્ય છે; કેમકે જેવી રીતે આપ તેના વખાણ કરો છો, તેવીજ રીતે તે પણ આપના વખાણ કરે છે.

કુચુદ્ધિ—વાર, તમે કેમ જાણ્યું ?

નકુલચંદ—મને તે આજે મળી હતી, અને તે વખત, તે પણ તમારી માફક તમારા વખાણ કરતી હતી; ને કહેતી હતી, કે શેઠ આજે બીલકુલ આગ્યા નથી. તો જલદી મોકલજો, કેમકે તેના વિના મને બીલકુલ ચેન પડતું નથી; તેમજ હજી સૂધી મેં ખાધું પણ નથી.

કુચુદ્ધિ—(મનમાં) વાહા પ્રીય રસીલી વાદા!

શાખાશહે તને, કે મારાવિના તને ખાવુંપણ ગમતું નથી. ખરેખર, પ્રીતની જાણનારી તુંજ છે. (મોટેથી) મિત્ર, મને પણ તેમજ છે; કેમકે મેં પણ આજે હજીસૂધી ખાધું નથી. હું પણ જ્યારે એકવખતે ઈંદુ મુખીને મળી આવું, ત્યારેજ મને ખાવાનું પસંદ પડે છે. પણ કાંઈ કારણસર જવાનું બન્યું નથી.

નકુલચંદ—વળી શું છે?

કુચુદ્ધિ—પ્રીય મિત્ર, મેં તેને એક જડાવ ગંઠો આપવાને વચન આપેલ છે; પરંતુ ગઈ કાલે હું અને મારી માસુકડી કપટ કુંવર ચમન બાગમાં ફરવા ગયાં હતાં, ત્યાં જરા નિશા બાજીની એશમાં જડાવગંઠો, તથા પ્રીય રસીલી તરફથી હમેશાં યાદગીરી રહેવા ખાતર એક અમુલ્ય મુદ્રિકા બક્ષીશ મળી હતી તે, તેમજ સોનાનું કિમતી ઘડિઆળ, તે કાંઈ હરામખોર લેઈ ગયો. જેની મને ખબર નથી, કે તે કાણ લેઈ ગયું. જેથી કરી પ્રાણ પ્રીયાને જો ગંઠો આપ-

વા ધારેલ, તે જતાં તેને બદલે એવો શું દાગીનો આપું;
કે જ્યો એ વિધુવદની પ્રસન્ન રહે; આમ વિચારમાં ને
વિચારમાં જવાનું બન્યું નથી.

નક્ટચંદ—અહો! એમાં શું! ગંઠો ખોવાયોતો જાહાનમમાં ગયો;
તેના બદલે ખીજો દાગીનો આપો.

કુબુદ્દિ—મારી પાસે એવો કાંઈ પણ દાગીનો નથી; મોતીનો હા-
ર હતો, તે પણ કપડવાળાને પૈસા આપવા માટે ધરેણે
મૂકેલછે; ને ખીજા દાગીનાઓ પ્રથમના વખતમાં વેચી
ખાધાછે. તેમજ પિતાજી પાસે માગવાથી તેઓ પણ આપે
તેમ નથી.

નક્ટચંદ—દાગીના ન હોય તો ખીજા ધણવો, અને એમાંથી આપજો.

કુબુદ્દિ—ખીજા દાગીના ધણવવાને તો કાંઈ હરકત નથી; પરંતુ
પૈસાવિના શી રીતે અને?

નક્ટચંદ—પૈસા જોઈએ તો લલ્લુશાહ ઉપર પિતાજીના નામની ચી-
ઠી લખી મગાવો.

કુબુદ્દિ—અરે! એના સાત હજાર રૂપીઆ તો લેઈ ચુક્યો, અને તે
ખાત પિતાજીને ખચર પડવાથી લલ્લુશાહને એખખી ના
પાડીછે, કે હવે પછી કુબુદ્દિને કાંઈ પણ આપશો નહીં.
એટલે એવો કોઈ પણ જાતનો દલાળ લાગુ પડે તેમ નથી.

નક્ટચંદ—વાર, તમારી સ્ત્રી પાસે ધરેણું છે કે નહીં?

કુબુદ્દિ—તેની પાસે ધરેણું તો ધણું એછે, પણ તે શા કામનું!

નક્ટચંદ—કામનું નહીં કેમ?

કુબુદ્ધિ—હું તેની સાથે બોલતો નથી, કેમકે તે મને ધણીજ અપ્રી-
ય લાગે છે.

નક્ટચંદ્ર—નથી બોલતા, અને અપ્રીય છે, તોપણ શું? કેમકે જે
માણસનું આપણે કામ હોય, તે માણસ આપણો દુરમન
હોય, તોપણ તેની સાથે દોસ્તી કરી, આપણું કામ સા-
ધી લેવું, એ પણ એક ચતુરાઈનું લક્ષણ છે; અને સ્ત્રીઓને
ફાસલાવવી એ તો સહેજ છે.

કુબુદ્ધિ—વાર, પણ તે મને ઘરેણું શી રીતે આપે?

નક્ટચંદ્ર—તેને કહેવું, કે તારી પાશે જે નાના દાગીના છે, તે મને
પ્રીય નથી; અને મોટા કરાવી આપવાની મારી મરજી છે.
મોટા લાવ, સોની પાસે ફરી ઘડાવીએ. એમ કહેશો, એટ-
લે તે જરૂર આપશે. ને કદાચ એમ કરતાં ન આપે તો,
રાતે સુતી હોય, ત્યારે ગુપ્તરીતે કાઢી લેવા.

કુબુદ્ધિ—હા! હા!! મિત્ર, તમોએ એ રસ્તો ધણો સારો બતાવ્યો.
અને એથી કરી મારી મુરાદ બરલાવી શકીશ.

નક્ટચંદ્ર—હવે હું રળ લેજીશું.

કુબુદ્ધિ—હીક બહુ સાર.

(નિષ્કાંત.)

પ્રવેશ ૩ ને.

સ્થળ મધુમુખીનું રાયનગ્રહ.

કુબુદ્ધિ, મધુમુખી.

કુબુદ્ધિ—મારો પલંગ કેમ ખીછાવ્યો નથી?

મધુમુખી—(મનમાં) અહો! આજે શું થવાનું, આજે મને કેમ બોલાવી, તેમજ સુવાનું કહ્યું? હું જાણું છું મારી ગ્રહ પીડા ગઈ, ને હવે સારી દશા બેસી, ને એથી એમની સવળી મતિ થઈ. (મોટેથી) આ મોટો પલંગ બીજાવું છું.

કુબુદ્ધિ—(સૂઈને) લે અહીંઆંતો આવ?

મધુમુખી—અહીંઆં ફીકડે.

કુબુદ્ધિ—અહીંઆં આવતો ખરી, વાત કહું.

મધુમુખી—(પાસે જઈને) કેમ શું કહો છો?

કુબુદ્ધિ—(હાથઝાલી પલંગપર બેસાડીને) આજ ખરાખર આનંદમાં કેમ જણાતી નથી?

મધુમુખી—આજતો મારે ઘણો આનંદ છે; કેમકે હું દાસીપર આપે કૃપા કરી, જેથી હું ધારું છું, કે હવે મારા સર્વ દુઃખનો નાશ થયો!!

કુબુદ્ધિ—પ્રીયે, તુંતો મારા પ્રાણ તુલ્ય છે. પણ ફક્ત તારાથી છુટું દીલ રહેલું, એથી આંચકો ખવાતો હતો. બાકી ખરું સુખતો તારાથીજ છે, એમ હું સારી રીતે સમજું છું.

પણ તું આજે નાખુશ હોય, એમ તારા કપડાં પરથીજ જણાય છે.

મધુમુખી—કપડાંતો હમેશાં પહેરું છું એજ છે. આજે કાંઈ રોજથી ખરાખર નથી.

કુબુદ્ધિ—હા, પણ તું કહે છે, કે આજતો આનંદ છે, ત્યારે તો કાંઈ સારાં કપડાં પહેરવાં જોઈએ.

મધુમુખી—તમારી કંઈલાએ, તો સધળું સારું જ છે.

કુષ્મુદ્ધિ—હીક, લે તારે ચાટે કાલે એક જરીઆની સાડી લાવી આપીશ.

મધુમુખી—(ગનમાં) આજે કાઢએ પૂરે પૂરી અસર કરી જણાવું છે, નહીંતર આવું મન થવું ક્યાંથી! (મોટેથી) હું તો આપની દાસી છું. તમારી કંઈલાની નજર છે, તો મારે જે જોઈએ તે છે. તમે દયાળુની આધીનતામાં મારે કોઈ તરફના સુખની ખામી હોય નહીં.

કુષ્મુદ્ધિ—નહિં નહિં, એ તું શું બોલેછે? લુગડાં લતાં, અને ઘરેણું એતો પહેરવા માટેજ બનાવેલ છે. વાર, પણ આજે ચોરસી કેમ પહેરી નથી?

મધુમુખી—ચગદાંતું નાકું ભાગી ગયું છે, જેથી પહેરતી નથી.

કુષ્મુદ્ધિ—જોઈ, જોઈ, કેટલુંક ભાગી ગયું છે? તો, લે કાલે સોની પાસે સમું કરાવીએ.

મધુમુખી—અત્યારે તો પેટીમાં પડ્યું છે, સવારે વાત.

કુષ્મુદ્ધિ—લાવ, હું જોઉં તો ખરો.

મધુમુખી—હ્યો આપું, (એમ કહી પેટી ઉઘાડી આપે છે.)

કુષ્મુદ્ધિ—(જોઈને) હીક, લે સવારે વાત. ખીલું આ ડાખામાં શું છે?

મધુમુખી—એમાંતો મોતીની માળા, અને ચંદ્રહાર છે.

કુષ્મુદ્ધિ—એ પણ બાર રાખજે, કેમકે એમાં પણ લાલ અને લીલમ નખાવશું.

મધુમુખી—અત્યારે બહાર રાખવાનું શું પ્રયોજન છે? તમારી એમ

ખુશી થઈતો સવારે જાવ, ત્યારે લેખ જાને.

કુબુદ્ધિ—હા હા, બરાબર, સવારે વાત. (થોડી વાર રહી) હવે મને તો ઉંઘ આવેછે.

મધુમુખી—ત્યારે તમે પોઠી રહો.

(મુઈ ઉઠીને.)

કુબુદ્ધિ—અહો! સવારનો પડી ગઈ, હવે હું દુકાને જાઉં. સાચે લે સાંભર્યું ! પેણું ધરેણું સમું કરવુંછે તે લાવ.

મધુમુખી—યશે એતો, શી ઉતાવળ છે.

કુબુદ્ધિ—પહેરવાનો સમો તો આજ છે. પછી ધાત્રી મૂકી શું કામ આવવાનું છે? આપણા કુટુંબીઓમાં વિવાહ પણ નજીક આવ્યા, તો ત્યાં સૂઝીમાં કરાવી લેઈએ.

મધુમુખી—(મનમાં) આને આપું તો ખરી, પણ લેઈ જઈને ક્યાંઈક ઉક્કાનમાં ઉઠાવી નાખે તો? ને વળી હું નહિં આપું, તો પણ દુઃખ છે. કેમકે માંડમાંડ ઠેકાણે આવેલ છે, અને જો છટકશે, તો ઠેકાણે આવવા મુશ્કેલ છે; તેમજ તે વળી ગમે તે યુક્તિથી લેઈ લેશે. જો તેણે લેવું ધાર્યું હશે, તો અહિંથી નહિં તો દુકાનમાંથી ઉઠાવ કરશે. (એમ વિચાર કરેછે તેવામાં).

કુબુદ્ધિ—કેમ, શું વિચારમાં પડી ગઈ? શું તને કાંઈ મારો વહેમ આવેછે? જો એમ હોય તો રહેવા દે.

મધુમુખી—પ્રાણનાથ, એ શું બોલો છો? મારે આપના વિશે એવો વિચાર હોય? ધરેણું તો શું, પણ હું પણ આપનીજ

છાંને. (એમ કહી આપેછે.)

કુચુદ્ધિ—(મનમાં) અહા! આ ઉમદા દાગીના, મારી પ્રાણ પ્યારી
કપટકુંવરનાજ મનોહર, અને મૃદુ શરીર ઉપર શોભે! આ
સર્વે એનેજ યોગ્ય છે; લે ત્યારે એનેજ આપી આવું.

(નિઃક્રાંત)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ કપટકુંવરની ઝડી.

કપટકુંવર, ચંચળા, પાછળથી કુચુદ્ધિ.

કપટકુંવર—પ્રીય દાસી ચંચળા, કુચુદ્ધિ કાલના આવ્યા નથી. વાર,
તે કેમ નહિં આવ્યા હોય?!

ચંચળા—બાઈ સાહેબ, એ કાંઈ કામ પ્રસંગે રોકાયા હશે, નહિત-
ર આવ્યા વિના રહે નહિં.

કપટકુંવર—વાર, પેણું કોણ આવે છે?

ચંચળા—બાઈ સાહેબ, એતો એજ; પણ કાંઈ ખુશી થતા થતા
આવે છે.

કપટકુંવર—વાર, આપણે ગંઠો મગાવ્યો હતો, તે લાવ્યા હશે કે શું?

ચંચળા—હા હા, લાગેછે તો એમ; કેમકે કાંઈ બગલમાં ધાલી ઉ-
મંગથી આવેછે.

કપટકુંવર—મારું સાજ લાવ, એને માટે એક ગાયન ગાઇએ.

ચંચળા—બાઈ સાહેબ, એ ઉપાય આપે સારો શોધ્યો, કેમકે એ

એમ સમજશે, કે વાંસેથી પણ મારાજ ગુણવું ગાન કરેછે.

કપટકુંવર—હા હા તો વળી.

(૧૬)

(સાજ લેઈ આલાપ કરી.)

(પૂર્ણ થયો છે ખેલ કી રાગ.)

આશક હે દીલખન,

કુબુદ્ધિ આશક હે દીલખન. ટેક.

મોહોખત મેં તેરી આગળ નિશ્ચે,

તુઝ હે જુડી જહાન.

કુબુદ્ધિ ૧

મોજમજ ત્યમ સુખ તો સધળા,

એહી પર હે કુરખાન.

કુબુદ્ધિ ૨

પ્રેમ રસીસે છેલ છખીસે,

ઉદાર ઇરકી જુવાન.

કુબુદ્ધિ ૩

એસે આશક મિસે મુજકો,

ઈશકે ધરૂં મેં ગુમાન.

કુબુદ્ધિ ૪

એહિ ખીન તો ફદી કલ ન પરત હે,

પલ પલ હોત હેરાન.

કુબુદ્ધિ ૫

લખ આવ જલદી દાસી ઉનકો,

નહિં કે તજુંગી પ્રાન.

કુબુદ્ધિ ૬

કુબુદ્ધિ—(ખે ઘડી ગાયન સાંભળી, મનમાં) વાહ! એતો પ્રેમ મા-
રા ઉપર કેવો છે!! (એકદમ ઉપર ચડી જઈને) વાહ!
મારી પ્યારી વાહ!! દુનિયામાં ખરી પ્રેમીલી તુંજ છે; તા-
રા સરખી પ્રીતવાળી મેં કાષ્પણુ દીડી નહિ. લે, આ તા-
રા માટે ધરેજી લાગ્યો છું, તે પહેરી તારા સુંદર શરીર-
ને શોભાવ. તે જે ગંઠો માગ્યો હતો, તેતો આપણી બન-

ગીયાની એશમાં ખોવાયો.

કપટકુંવર—હૈ હૈ! શું મને આપવા કહેવ તે ગંઠો ખોવાયો!! હતો તો કિંમતી. તો એની ગોત તો કરવી હતી?

કુપ્પુર્દિ—હા ગોત તો કરશું. જે હાથ લાગે તો ભયે, નહિંતર તારા પરથી જાહાનમમાં ગયો.

કપટકુંવર—વાહ! ઉદાર વાહ!! મારા ધન્ય ભાગ્ય છે, જે તમારા સરખા દોસ્ત મળ્યા. વાર, આ બધા ઘરેણાની શી જરૂર હતી?

કુપ્પુર્દિ—નહિં જરૂર હતી, તો પછી શું કામ આવવાનું હતું? હું તો ફક્ત તને પહેરતી જોઈ, એજ મારી માયાનું સફળપણું છે.

કપટકુંવર—ઠીક, બહુ સાર. લાવો ત્યારે પહેરું વાર, પણ તમે આ ઘરેણું શી રીતે, અને ક્યાંથી લાવ્યા?

કુપ્પુર્દિ—ક્યાંથી શું? એ રાંડ શંખણી આગળથી લાવ્યો. આજે તો એની સાથે ખોલ્યો, ને તેને કહ્યું, જે આ ઘરેણું મોટું ઘડાવવાનો મારો વિચાર છે. એમ ફાસલાવીને હું લેઈ આવ્યો.

કપટકુંવર—વાહ! યુક્તિ તો સારી કરી, વાર, રાતે તેની સાથે ગળ તો સારી પડી હશે?

કુપ્પુર્દિ—અરે! એનું નામ મૂક. આતો ફક્ત તારા માટેજ તેની પાસે જવું પડ્યું હતું; બાકી પ્યારી કપટકુંવરની દામી કાંઈ આવવાની હો (એમ કહી બાથ બરી ચુંબન કરેછે.)

કપટકુંવર—વાહ પ્રિય શેઠ! આ તમારો પ્રેમ, તેનું નામજ પ્રેમ;

તેમ આતું નામજ ઇશ્વર. તમે આજે રાતે ન આવ્યા, તે-
થી મને એન ન પડયું; તેમજ ભોજન પણ ન ભાવ્યું.
કુપ્તુદિધ—મારી પ્યારી. શું તં નથી ખાધું! ત્યારે તો તું જમીલે.
કપટ કુંવર—હા, તમે જમશો ત્યારેજતો.
કુપ્તુદિધ—હીક લે ચાલ ત્યારે. (અરસ પરસ ભોજન કરી, મસ્ત
બની આનંદ કીડા કરી, કુપ્તુદિધ પોતાના ઘર તરફ આવેછે)
(નિષ્કાંત.)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ મોતીચંદનું ઘર.

મોતીચંદ, કમળા, પાછળથી ચતુરશાહ.

કમળા—પ્રિયે પ્રાણનાથ, આપના હુકમ મુજબ વર્તનારી, તેમજ
આપનું સુશોભિત ચંદ્ર મુખ જોઈને ખુશી થનારી દાસી,
આપને ઘણીજ નમ્રતાથી વિનતી કરેછે, કે અહરનિશ આ-
નંદને ઈચ્છનાર, સકળ જન પ્રિયકર, મધુર ને રસીક વચનો
ઉચરનાર એવા જે આપ, તેને એવું શું કંઠણ કારણ
આવી પડયું છે, કે જેથી આનંદ રસીકતાનો ત્યાગ કરી,
પરમ પીડના ગંભિર વિચારમાં લિન થયાછો ?

મોતીચંદ—હે ગુણી શ્યામા, તું જાણેછે, જે દ્રવ્ય તરફનું આપણે
કાંઈ પણ દુઃખ નથી; તેમ પૂર્વ પુન્યથી આપણી આબર
પણ હીક છે. અને એ કીર્તિમાંજ ખરું સુખછે, એમ હું
માનું છું. પણ અરે ! એ ઉજવળ કીર્તિને માથે નાદાન
બુદ્ધિના કુપ્તુદિધે પોતાના દૂરુણાથી મોટું કલંક લગાડ્યું,

કેમકે થોડા દિવસ પહેલાં પેલી છટેલ નાચડીના ધરમાંથી પકડાયો હતો; અને ન્તે વખતે તેના (નાચડીના) સગા વાલાઓએ કેટલોએક માર મારી, કેદમાં બેસાડવા પ્રયત્ન કરેલ; પરંતુ તે વખતે હું ત્યાંજ સવાથી મારી શરમતે લીધે, છોડી મૂકેલ. તોપણ હાલ એક કપટ કુંવર નામની નાચકાની છોકરીને રાખેલ છે. તેઓ ગમ કાલે જન્મે ચમત્ત યાગમાં નીશે કરી, બેભાન સ્થિતીમાં પડ્યાં હતાં; ને એવી સ્થિતીમાં જડાવ ગંડો, અને હાથની પહોંચીઓ અને સોનાનું કિંમતી ધડિઆળ ગુમાવ્યું. તેમજ કેટલીએક ધમાધમ કરવાથી પોલીસને સવાધીન થયેલ; પરંતુ તે વખતે મારો મિત્ર મોહનલાલ હાજર હોવાથી કેટલીએક રીતે સિપાઈઓને આહુત કરી છોડાવ્યો તોપણ તે ચંડાળ પોતાના દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરે, એમ જણાતું નથી. આથી કરી મારા અંતઃકરણમાં અગ્નિની જ્વાળાઓ પ્રગટ થયા કરેછે. કેમકે જે પુત્રને વિશે અલિલાપા ધારેલી જે, તે પુત્ર ગુણવાન થશે, અને દુકાનનું કામ સારી રીતે ઉપાડી લેઈ, પૈસો મેળવી, સારે રસ્તે વાપરશે; ને આખરે વધારી આપણને સંતોષને સુખ આપશે. આવી આવી અલિલાપાથી મેં તેને કેટલીક મોજ કરાવી, પૈસો પણ તેના ઉપરથી કુરબાન કર્યો. પણ સર્વ નિષ્ફળ ગયું; અને એ બે શરમતે કાંઈ લાજ નથી. આ સંતાપના વિચારમાંજ હું ચુંથાયોછું. હવે એવો શું ઇલાજ કરવો, કે જેથી આટલેથીએ એની પાપીષ્ટ ચાલ છોડે ?

ક્રમળા—પ્રાણનાથ, કુમુદિધને આપણે કહેવું તે કરતાં તેના ડોષ સ્નેહી પાસે કહેવરાવીએ, અને જો સુભાગ્યે સારી શીખામણુ માન્ય કરે, તો વધારે સારં.

મોતીચંદ—અરે ! એને શીખામણુ શું અપાવીએ ! ! જેને માથે ઉપર પ્રમાણે વીતી, તોપણુ અસર થઈ નહિ; તો શીખામણુથી શું અસર થશે !

ક્રમળા—તોપણુ કહેવરાવી તો જુઓ.

મોતીચંદ—અરે ! એનો એવો કયો મિત્ર છે, કે તેને આવાં દુષ્ટ કર્મથી મૂકત કરે ?

ક્રમળા—તેના બીજા મિત્રોતો તેના જેવાજ છે, પણુ ચતુરશાહ અ-કલવાળો અને બોજ પડતો માણસ છે. જેથી તેનું કલ્પું મારી ખરાબ ચાલ છોડે તો સારં. (ચતુરશાહને આવ-તો જોઈને)

મોતીચંદ—પ્રીયા, એ પેલો ચતુરશાહ આવે. (ચતુરશાહ પ્રવેશ કરેછે) આવો બાઈ, ખુશીમાં તો ખરા.

ચતુરશાહ—હા કાકા સાહેબ, વાર, પણુ તમે કાંઈ દીલગીરીમાં હો, એવું જણાય છે.

મોતીચંદ—હા બાઈ, આ તારું ધારવું વ્યાજબી છે. તને માલમ તો હશે, કે અમારો એકનો એક પુત્ર કુમુદિધુરા ક્ષંદમાં ફર્યો છે. અને આથી કરી મારી ઇજતને માથે બટો લા-ગ્યો તેમજ લાગશે. વાર, પણુ એ પાપ કર્મથી શું દશા આવવાની હશે ! એ દીલગીરી મને અતિશય પીડેછે; અને

એને માટે વળી હું વિચાર કરું છું કે તમારી મારફત શી ખામણના બે વેળુ કહેવરાવીએ તો હીક.

ચતુરશાહ—હા કાકા, આપ કહો છો તે હીક છે. પણ હવે તમારે તેની પાસેથી ફટકોએક વહીવટ અને અખત્યાર લેઈ લેવો જોઈએ.

મોતીચંદ—તમારું કહેવું સત્ય છે; હું પણ એજ પેરવીમાં છઉં. તોપણ તે મારું અને તેનું હીત જાણી તેના દુષ્ટ કર્મનો ત્યાગ કરે તો વધારે સારું; અને એ જાગત તમારે પણ સારી રીતે શીખામણ આપવી.

ચતુરશાહ—જહુ સારું, મારાથી જનશે તો તેને એ નહારા કૃત્યથી દુર કરીશ. પછી તેના કિસ્મત. તમે ચિંતા કરશો નહિં. હવે હું રગ્ન લેઉં છઉં.

મોતીચંદ—બહે પધારો, પણ મેં કહ્યું તે જૂલવું નહિં.

(નિષ્ક્રાંત)

પ્રથમ અંક સમાપ્ત.

અંક બીજો — પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ ચતુરશાહની બેઠક.

ચતુરશાહ એકલો પાછળથી કુચુદ્ધિ.

ચતુરશાહ—(મનમાં કુચુદ્ધિના બાપે તેને શીખામણ આપવા કહ્યું તે ખરું છે; અને એથી એમને સંતાપ પણ થતો હશે. ક્રમકે એ કર્મ જહુ નહારું છે. વાર, પણ તે જાગત કુચુ-

ધિના ધરે જઈ કહેવું. એના કરતાં તેને અહિં બોલાવીને કહ્યું હોય, તો વધારે સારું. *

કેમકે ત્યાં તેના ભાઈ બંધોનો ભરાવો હશે; તેથી મારું કહેવું તો મસ્કરીમાંજ જશે. ત્યારે એને અહિંજ બોલાવું. પણ વેગે કુબુદ્ધિ આવતો જણાય છે; ઠીક થયું લે. (મોટથી) પધારીએ મિત્ર આજતો બહુ દિવસે કૃપા કરી.

કુબુદ્ધિ—હાલમાં ધણા દિવસ થયા. તમારું મળવું થયું નહોતું, તેથી કહ્યું જે મળી આવું.

અતુરશાહ—ઠીક કૃપા કરી. પ્રીય, તમે ખરા પ્રેમીજાઓ. કેમકે આપણે નાનપણમાં કેવા ઉત્સાહ, અને રમત ગમતમાં ઉછર્યા હતા, કેવી મોજ કરી હતી, શું આનંદ કર્યો હતો, વળી સર્વ દોસ્ત કરતાં તમારો તો મારાપર અતિશય પ્રેમ; અને એ પ્રીતિની વાત સંભારું છું, ત્યારે તો તમે તેજ હુંધું, એમ મને જણાય છે. હજુપણ આપણામાં ભેદ નથી, અને દોસ્તી પણ તેનુંજ નામ છે. અંતરવાળી દોસ્તી તે દોસ્તી નથી, અને એવા મિત્ર વિના જન્મ વૃથા છે. તમારો મારા પર જેવો પ્રેમ છે, તે પ્રમાણે હું જન્મજી હોવાથી ફરજ બજનરી શકતો નથી. પણ આપે ક્યારે ક્યારે પધારી દર્શનનો લાભ આપી, કૃતાર્થ કરવો. વાર, આપ હમણા ખીલકુલ જણાતા નથી, તો એવા અત્યંત શું કામમાં રોકાવું પડે છે ?

કુબુદ્ધિ—એવું કામ તો કાંઈ નથી, પરંતુ ગપ્પા સપ્પાથી આવી શકાવું નથી.

અનુરશાહ—વાર, પણ હમણા સાબળ્યું છે, કે તમે ગાયનનો શો-

ખ-સારો શરૂ કર્યો છે.

હીક છે; ગાયન છે એ અત્યુત્તમ શોખ છે; અને એતો નાંકી છે, કે દુનિયામાં રળવું ખપવું અને હમ્મરો ફીઆ કળાઓ, તેમ ઉઘમ કરવો ને ધન મેળવવું, તે ફક્ત પોતાના ચિત્તને આનંદ આપવા, અને આનંદનું મોટું કાનૂલ તેમ ફળ ગાયનજ છે. હર કોઈ મનુષ્ય જ્યારે અતિશય આનંદમાં હોય, ત્યારે કાંઈ પણ પદ બોલે છે. વિવાહવાગ્દાન આનંદનોજ છે; અને તે પણ ગાયનથીજ શોભે છે. આમ ચિત્ત વેધક તેમ આનંદને છવરાવનાર ગાયન છે. અને એથી કરીનેજ પુરાતની ગવૈયાઓએ સ્વર અને ઇશ્વરની સમાનતા કહી છે. પણ આ શહેરમાં તો એવા ઉમદા ગાયનમાં પ્રવીણ, તેમ સુકંઠી કોઈ જાહેરમાં નથી.

કુબુદ્દિ—પેલી કપટકુંવર નાયકા સાઈ ગાય છે; તેમ તેનો કંઠ પણ ઘણો સરસ છે.

અનુરશાહ—પ્રીય મિત્ર, એ કપટકુંવરથી ચાલવાની તમારી - વાત આખા નગરમાં અતિશય ચર્ચાઈ રહી છે; તેમજ એવી ચાલ માટે બીજી પણ કેટલીક વાત થાય છે. તો એ વાત મને પણ સંભવીત જણાય છે. કેમકે તમારા શોખને મૂળથી હું જાણું છું. વળી કહે છે, કે હમણું પોલીસને હાથ પકડાયા હતા; તેમાંથી માંડમાંડ છૂટ્યા. આવી વાતો તો અતિશય ખેદ કારક છે.

કુબ્જિદ્ધિ—દુનિઆતો ગમે તેમ કહે, પરંતુ હું કાંઈ એવોજ બેવકુફ છું, જે એમ સાવ થઈ નહીં. હા, એટલુંતોછે, કે આપણે ગાયનનો શોખ છે; તો તે સાચું ગાય છે, તો તેનું ગાયન કાંઈ કોઈ વાર સાંભળું છું તો તે ઉપરથી લોકો તો ભલેને ચર્ચા કરે.

ચતુરશાહ—ભલે એમ નહિં સમજવું, લોક લાજ અતિશય રાખવી, એ સમજવું કામ છે. અને લોક લાજ તેમ કીર્તિ છે, તેમજ આ દુનિઆમાં તેનેજ ધન્ય છે. તો તે બાગતની ઇચ્છા રાખવાની ડાહ્યા માણસો બનામણ કરેછે. વળી ગાયન એ મોહકારી ચીજ છે; તો તેમાં અતિશય ઝિન થઈ ઠગાવું નહિં. કેમકે જેમાં મોહ છે, તેમાં ચિત્તાકર્ષણપણું રહેલું છે. તો મોહમાં ભૂલ થાય કે છેતરવાપણું છેજ, આમ ગાયનનો શોખ ઠીક છે, પણ તેમાં મોહાંધ થઈ ઘણા માણસો ખરાબ થાય છે. વળી આ બાગત તો અદ્ભૂત લાગી, કે હર હંમેશ ગમેતો ગાયન સાંભળવા; પણ એકલાજ નાયકાના ઘરમાં પેસવું, તો આગાદી રહી શકે, એમ કહી શકાતું નથી; તોપણ તમે મારાથી ચોરી રાખોછો. દોસ્ત થઈ બિજાતા રાખવી, એતો ઠીક નહિં. પછીતો તમને ગમે તે ખરૂં, પણ તમારા હિતમાં અમારો ભાગછે, એથી એમ પૂછવું પડેછે, કે નાયકાથી વિહાર તેમ ધમ ધોકાર પૈસા ઉડે છે એ કેમ?

કુબ્જિદ્ધિ—ત્યારે સાચું પૂછો, તો મોજશોખ અને કંજુસાઈ એ બે વાતને બનવું નથી.

ચતુરશાહ—અરે ! એવો મોજ શોખ કેવો કે જેથી આપણી આંખ
ખર ઘટે ! તેમ દુઃખનું મૂળ ઘટાય. મિત્ર એ વાત તો
સારી નથી.

કુબુદ્દિ—વાહ ! ચતુરશાહ, તમે શું બોલો છો ? સર્વ દ્રવ્ય રત્ન
અને શૃંગાર એ કેવળ સ્ત્રી માટેજ છે. અને એવી દોસત
સ્ત્રીઓની મોજમાં ન ખરચાય, ત્યારે શા કામની ? વળી
તે રસની રસીકતા આગળ બધું તુચ્છ છે.

ચતુરશાહ—હા, પણ તુચ્છ ધૂતારીઓમાં લોભાદિ પોતાનું બળ ખુ-
દ્ધિ, આગર અને પૈસાનો નાશ કરવો એ વિચારવાથી
સારું નથી.

કુબુદ્દિ—નહિં નહિં, ચપળ અને ચંચળ સ્ત્રીઓના સહવાસ અને
રસના સ્વાદુત્વ આગળ સર્વ કાંઈ શું ચીજ છે ? સર્વ વ-
સ્તુનો નાશ તો છેજ; પણ એ રસ દુર્લભ છે. વળી ક-
હું છે કે,

શ્લોક.

કિમ્હિવહુભિરુક્તૈર્યુક્તિશૂન્યૈઃપ્રલાપૈ ।

દૈયમિહપુરુષાણાંસર્વદાસેવનીયમ્ ॥

અભિનવમદલીલાલારસંસુંદરીણાં ।

સ્તનભરપરિસ્થિત્યૈવૈવનંવાવનંવા ॥

એમ પુરૂષને હંમેશા શેવવા લાયક, નવીન મદની લીલાએ ક-
રી ઉત્સુખ અને સ્તનના ભારથી નમ્ર એવી સુંદર સ્ત્રીઓનું વૈવન

(૨૬)

અથવા વન એ બે વસ્તુજ છે. વળી કહ્યું છે, કે.

શ્લોક.

દ્રષ્ટવ્યેષુકિમુત્તમંમૃગદશાંપ્રેમપ્રસન્નમુખં ।

ઘ્રાતવ્યેષ્વપિકિંતદાસ્યપવનઃશ્રાવ્યેષુકિંતદૂચઃ ॥

કિંસ્વાયેષુતદોષ્ટપલ્લવરસઃસ્પૃશ્યેષુકિંતત્તનુ

ધ્યેયંયંકિંનવયૌવનંસુહૃદયૈઃસર્વત્રતદ્વિભામઃ ॥

આ શક્તિ પામેલા ચિત્તવડે કરીને જોવામાં હત્યમ શુ? મૃગ સરખી દૃષ્ટિવાળી સ્ત્રીનું પ્રીતિ વડે કરીને પ્રસન્ન મુખ જોવું તેજ.

સુધવામાં હત્યમ શુ? સ્ત્રીના મુખનો માધુર્ય ભરેલો પવન. સાંભળવામાં હત્યમ શુ? સ્ત્રીનું વચન. સ્વાદમાં હત્યમ શુ? સ્ત્રીના ઓષ્ટ પક્ષવનો રસ. સ્પર્શ કરવામાં હત્યમ શુ? સ્ત્રીનું શરીર. ધ્યાન કરવા યોગ્ય શુ? સ્ત્રીનું નવિન યૌવન એજ ધ્યાન ધરવા યોગ્ય છે. સર્વ કાળ સ્ત્રીઓનો વિભૂમ જે વિશ્વાસ, તે સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે.

શ્લોક.

જિવ્હાતૃપ્યતિચુમ્બનાદધરજાત્સ્વદ્દેહસંસ્પર્શનાત્ ।

દૃષ્ટિસ્તૃપ્યાતિયૌવનેક્ષણવિધોર્કર્ણદ્યંસુસ્વરાત્ ॥

નાસાતૃપ્યતિસૌરભાધિકગુણાત્તાંબુલનિસ્વાદતઃ ।

સ્ત્રીસર્વેન્દ્રિયતૃપ્તિરેવજનનીલાનિઃસુલાનાંતતઃ ॥

જેના અધરોષ્ટના ચુમ્બનથી જીભને તૃપ્તિ થાયછે, અંગ-

સ્પર્શથી દેહને તૃપ્તિ થાય છે, ચૈવનથી દ્રષ્ટિને તૃપ્તિ થાય છે, બન્ને કાનને સુસ્વરથી ને સુવાસિત પાનનું બીકું ખાધેનું તેની વાસનાથી નાકને, એમ સ્ત્રી એ સર્વ ઈન્દ્રિયોને તૃપ્તિ કરનારી, તેમ મુખની ખાણ છે. વળી જન્મનું સાર્યક છે. કેમકે

શ્લોક.

પીનસ્તનીચંદનચર્ચિતાંગી ।
વિલોલનેત્રાતરુણીસુકેશી ॥
નાડડલિંગિતાપ્રેમભરેણયેન ।
વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતમ્ ॥

ચપળ નેત્ર, કંઠણ સ્તન જેના છે, તેમ જેનું અંગ ચંદનથી લેપાયું છે, એવી સારા કેસવાળી નવ ચૈવન સ્ત્રીને જેણે પ્રેમ સહીત આર્તીગન દીધું નથી, તેનો જન્મ આ જગતને વિશે દ્રોષ્ટ છે.

શ્લોક.

કામાતુરાપૂર્ણશશાંકવક્ત્રા ।
વિંવાધરાકૌમલનાલગૌરા ॥
નાડડોલિતાસ્નેહદયેભુજાભ્યામ્ ।
વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતમ્ ॥

કામથી પીડાતી પૂર્ણ ચંદ્ર સમાન મુખવાળી બિંબકળ જેવો લાલ હોઠવાળી, કમળની નાળ સમાન અતિશય કોમળ, ને ગૌર શરીરવાળી, એવી સ્ત્રીને આધ ભરી -હૃદય સાથે દાખી નથી, તેનો જન્મ વૃથા ગયો.

(૨૯)

શ્લોક.

વિચિત્રવેશાનવયૌવનાડઢ્યા ।

લવંગકપૂરસુવાસદેહા ॥

નાડલિંગિતાયેનદ્દઢુજાભ્યાં ।

વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતમ્ ॥

વિચિત્ર વેશવાળી, નવિન યૌવનવાળી, સ્વિંગ અને કપૂરની વાસયુક્ત ગેતુ અંગ છે એવી, તેને પાથ ભરી આર્લિંગન ન દીધું, તેનું અવતર વૃથા છે.

શ્લોક.

પ્રિયંવદાચંપકહેમવર્ણી ।

હારાવલીમંડિતાનાભિદેશા ॥

સંભોગશીલારમિતાનયેન ।

વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતમ્ ॥

વહાણું ખોલનારી, ચંપક કે હેમ સરખા વર્ણવાળી, નાભીસૂ-
ધી હાર છવાએલો, એવીની સાથે કાગકિડા ન કીધી, તેનો ગન્ધ
વૃથા ગયો છે.

શ્લોક.

ચલત્કટીનૂપુરમંજુઘોષા ।

નાસાગ્રમુક્તાનયનાભિરામા ॥

નસેવિતાયેનભુજંગવેળી ।

વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતં ॥

નેતી કેડ અપળ નાચુક છે, ને તેપુન્ના મનોહર ને પ્રીમા અવાજ થઇ રહ્યા છે, તેવમાં સુંદીરતા ને નાદને વિશે નિર્મળ મો-
તીની નય, ને ભૂજંગ સરખી વેણી, એવી સ્ત્રીનું સેવન ન કર્યું,
તેનો જન્મ વૃથા ગયો.

શ્લોક.

સમસ્તશૃંગારવિનોદશીલા ।

લીલાવતીકોકિલકંઠનાલા ॥

વિલાસિતાનોનવયૌવનેન ।

વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતમ્ ॥

તમામ શૃંગાર ને વિનોદથી ભરેલી, કોકિલશા કંઠવાળી, તેમ
લીલાયુક્ત, એવી સ્ત્રીથી જોણે યૌવન અવસ્થામાં વિલાસ ન કર્યો તે-
નો જન્મ વૃથા ગયો.

અનુરસાહ—વાહ! પ્રીય મિત્ર, આ શ્લોક તો ઘણા સરસ છે. આ
બધું તમે કહ્યું, તે ખરું છે; પણ તમે આ અવગો રસ્તો
પકડી, મોહાંધ થાવ છો. પરંતુ તેમાં મોહ પામવા જેવું
તથી કેમકે:—

શ્લોક.

માયાકરંઢીનરકસ્યહંડી ।

તપોવિઁડીસુકૃતસ્યમંડી ॥

નૃણાંવિઁડીચિરસેવિતાષેદ ।

વૃથાગતંતત્ત્વનરસ્યજીવિતમ્ ॥

માયાના કંડીઆરૂપ, નર્કની હાંડલીરૂપ, અર્થાત નર્કની ખાણ-
રૂપ, તપનો વિનાશ કરનાર, સારાં કૃત્યને છેદનાર, મનુષ્યોનો નાશ
કરનાર, એવી સ્ત્રી જે પુરૂષે ધણા કાળ સૂધી શેવન કરી, તે પુરૂષ-
નું જીવિત નીરર્થક ગયું.

શ્લોક.

ચિંતાવ્યથાદુઃખમયીસદોષા ।

સંસારપાશાજનમોહકંત્રી ॥

સંતાપકોશામજિતાવયેન ।

વૃથાગતંતત્ત્વનરસ્યજીવિતમ્ ॥

ચિંતા કરાવનારી તથા પિડા કરાવનારી, દુઃખરૂપ એવી, અ-
ને અવયુજુથી મજેત્રી સંસારના પાસરૂપ, (અંધનરૂપ) મનુષ્યોને મો-
હ કરનાર, સંતાપના ભંડારરૂપ, એવી સ્ત્રી જેણે શેવન કરી, તે પુ-
રૂષનું જીવિત નીરર્થક ગયું.

શ્લોક.

કાપઠ્યવેપાજનવંચિકાસા ।

વિષ્ટામૂત્રદુર્ગંધદરીદુરાશા ॥

સંસેવિતાયેનસદામલાઢ્યા ।

વૃથાગતંતસ્યનસ્યજીવિતમ્ ॥

કપટપણાના વેશવાળી, મનુષ્યોને છેતરનાર, વિદ્યા, મુત્ર, દુર્ગ-
ધની ખાણુરૂપ, નિય આશાવાળી, મજોથી વ્યાપ્ત એવી સ્ત્રી જે પુ-
રૂષે નિત નિરંતર સેવન કરી, તે પુરૂષનું અવિત નીરર્થક ગયું.

શ્લોક.

અશૌચદેહાપતિતસ્વભાવા ।

વપુઃપ્રગલ્ભ્યાવલલોભશીલા ॥

મૃપાવદંતીકલીતાચયેન ।

વૃથાગતંતસ્યનરસ્યજીવિતમ્ ॥

અપવિત્ર દેહવાળી, નિય સ્વભાવવાળી, શરીરની કાન્તી, બળ
અને લોભમાં સંતોષ પામનારી, મિથ્યા પ્રેમનારી સ્ત્રી, જેણે સેવ-
ન કરી, તે પુરૂષનું અવિત નીરર્થક ગયું.

શ્લોક.

કશ્ચંબતિકુલપુરુષોવેશ્યાઘરપલ્લવંમનોજ્ઞમપિ ।

ચારમટચૌરચેટકનટવિટનિષ્ઠીવનશરાવમ્ ॥

વેશ્યાના પલ્લવા ધરતું ચુંબ્યન કયો કુલીન પુરૂષ કરશે! તેનો
હત, ચોદ્ધો, ચોર, નટ, ચેટકી, અને કામી પુરૂષોને થુંકવાનું એ
પાળું છે.

શ્લોક,

વેશ્યાસૌમદનજ્વાલારૂપેંધનસમેસમધિતા ।

કામિભિર્યત્રહૂયંતેયૌવનનિધનાનિચ ॥

વેશ્યા એ સુંદીરતાનાં લાકડાંથી વધેસો, મહાગ્નિનો ભડકો છે; તેમાં કામી પુરૂષો પોતાની જુવાની અને દ્રવ્ય હોમેછે.

શ્લોક.

જાસંધાયચદુર્મુખાયચજરાજીર્ણાંઘિલાંગાયચ ।

ગ્રામીણાયચદુષ્કુલાયચગલત્કુષ્ટાભિભૂતાયચ ॥

યચ્છેતીષુમનોહરંનિજવપુર્લક્ષ્મીલવશ્રદ્ધાયા ।

પણ્યસ્ત્રીષુવિવેકકલ્પલતિકાશસ્ત્રીપુરજ્યેતકઃ ॥

જન્મથી આંધળો અને દૂર્ભૂષ થયેસો, જરાથી જીર્ણ થયેસો, આતૂર્ય હીન, નીચ કુળનો, ગલત્કુષ્ટના રોગથી પીડા પામેસો, એવા પુરૂષને માટે પણ, થોડા દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ સારું પોતાનું સુંદર શરીર અર્પણ કરનારી અને કદપ વેલીને છેદવા વિશે શસ્ત્રરૂપ, એવી વેશ્યાને વિશે કયો સમજી પુરૂષ આશક રહે! વળી તમે જેનું સ્વરૂપ વખાણો છો, તેજ શેનું છે! ને એમાં શું આશક્ત થવાનું છે!!

શ્લોક.

સ્તનૌમાંસગ્રંથીકનકકલશાવિત્યુવમિતૌ ।

મુખંશ્લેષ્માગારંતદ્વીચશશાંકેનતુલીનં ॥

સ્તવન્મૂત્રક્લિન્નંકરિવરશીરસ્પર્દિજઘનં ।

મુહુર્નિઘરૂપંકવિજનવિશેષૈર્ગરુકૃતમ્ ॥

જે સ્તનો માંસના ગોળા છે, તેને હેમના કળસ બનાવ્યા; અને લાળ લિંટથી ભરેલું મુખ છે, તેને ચંદ્રની સમાન કર્યું; અને મળમુતથી ભરેલ પેડું, તેમ કટિપશ્ચાત લાગ, તેને હાથીના કુંભ-સ્થળ સમાન બનાવ્યું. આતું ફરીફરીને નિંદવા લાયક શરીર, તેને કવિઓએ અતિશય સારું અને મોટું કહી બતાવ્યું છે.

કુપ્તુર્ધ્વિ—ત્યારે તો એ પ્રમાણે સર્વ સ્ત્રીઓને વિશેષ, તો સંસાર આખો કોઈ ત્યાગ કેમ કરતું નથી?

અતુરશાહ—હા, તે સંસારમાં મોહાંધ થવાતું નથી. ફક્ત પરણેલી સ્ત્રીથી વિલાસ માણવો, તે વંશોત્પત્તિને મારેજ છે; તો તમો લાયકને વિશેષ કહેવું પડે તેમ નથી. ખરું પૂછો તો તમારી એ ચાલથી તમારા પિતાને તેમ આખા ઘરને અતિશય સંતાપ છે, તો તેમાં ગમે તેમ સ્વાદ હોય, કે હિત હોય, તોપણ કુળની લાજ સાચવવી. તેમ માખાપને ખુશી ને સુખી કરવાં, એતો આપણો ધર્મ છે. વળી હું ધારું છું, કે મારું કહેવું તમે અચૂક માનશો. (મનમાં) હવે આને બરાબર વાત ગળે ઊતરી નથી; તો તેને આજે મદિરાક્ષી નાયકાનો ખેલ બતાવ્યો હોય તો ઠીક.

કુપ્તુર્ધ્વિ—(અતુરશાહને) વળી શું વિચારમાં પડી ગયા?

અતુરશાહ—વિચાર તો એ કે અહિં એક નાયકાનો ખેલ થાય છે. મરજી હોય તો ચાલો જોવા જઈએ; કેમકે તે લોકો ગા-યન સારું કરે છે.

કુપ્તુર્ધ્વિ—ઠીક યાર, ચાલો ત્યારે.

(તિબ્કાંત.)

મદિરાક્ષી નાયકીનો ખેલ.

મવેશ ૧ લો.

સ્થળ મદિરાક્ષીના મહેલ.

મદિરાક્ષી તથા તેની દાસી અને મદન પાછળથી જલાલુદ્દીન.

દાસી—આમ સાહેબ, શું વિચાર કરે છો ?

મદિરાક્ષી—વિચારતો એ કે હમણું પાંચ દિવસ પહેલાં મદન આવ્યો હતો. અને એ નિશાબાજીથી બેભાન થતાં, આપણે એનો ગંઠો કાઢી લીધો હતો; અને એ પચાવી પડવાને તેને કહાડી મૂક્યો. પણ તેને કહાડી મૂકતાં આપણી જોને ભૂલ થઈ ! કેમકે એણે નિશાની બેભાનીમાં કે પછી ભાનમાં, આપણું નામ લીધું, ને તેથી આપણું મકાન બધું ચુંથાવાનું હતું; પણ વળી રહી ગયું.

દાસી—તે દિવસ તો તમે ઠીક યુક્તિ કરી. વાર પણ પેલો મદન આવે છે કે શું ?

મદિરાક્ષી—હાહા, એતો એજ.

દાસી—ત્યારે આપણે એને બોલાવશું ?

મદિરાક્ષી—હું ખાઈછું એને બોલાવવો તો નહિં, પણ એને અસર કરે, એવું ગાયન ગાવું; કેમકે ગાયન એને અતિશય પ્રીય છે, એટલે અચૂક તે આવશેજ. અને આથી કરી ફ્રાન્સદારની મારફત તપાસ કરાવ્યો, તેમાં આપણે સાચાં

(૪૫)

ઠ્યો, તે બાબતનો રોષ છે. એમ એના મનને આવે, અને
એ યુક્તિથી કાંઈ પટાવી પણ લેવાશે. કેમ ખરું કે નહિં ?
હાસી—હા હા, બાઈ સાહેબ, એ ઠીક કહ્યો છે. ત્યારે તો ગાયન
શરૂ કરો.

મદિરાક્ષી—(ગાય છે.)

રાગ માલ.

હો રંગ ગાણેરે રંગીન. ટેક.

સજ્જન સાયબા સુણો સહુણા,
પ્રેમ વિશે પ્રવીન, વખત ફરી ફરી નહિં મળશે;
વિચારી નિરા દીનરે. રંગ. ૧

બાહાર કારક બાગ બગીચા, તેમ સુવાસે ભરેલ;
એના પ્રુલો પાથરી રસીઆ, કરેછે રસ રેલરે. રંગ. ૨

આત્તરની ઝણુ યોગમ પ્રસરે, વૈભવનો વળી ઠાક.
રેશમી વસ્ત્રે શોભે સ્થામાં, પેઝરી પ્રકાશીત ધાટરે. રંગ. ૩

રસિક મધુરાં યુક્તિના વેણો, કર્યું સર્વ કુરબાન;
મહોબત સાચવે માણીગર જે, પ્રેમ તણો નિધાનરે. રંગ. ૪

આવા ઉદ્ધત આદમીઓએ, શોભા સૃષ્ટિ ફેરી;
સાર્થક એના જન્મનું સાચું, લાખેણા જે લહેરીરે. રંગ. ૫

ધન્ય ધન્ય તે જેણે જગમાં, માણી મોટી મોજ;
લક્ષ્મીને લુંડી સરખી લેખી, ફેલાવી ઈશ્કની ફોજરે. રંગ. ૫

ઈરકને માટે આ આલમનો, યત્ન અસલથી છેજ;
જેની આગળ રાજ દોલતનું, તુચ્છ ગણવું તેજરે. રંગ. ૭

જર જગતમાં જાળવવા નથી, પણ વાપરવા માટે;

મોજ કરી તે નિજનું માનો, નથી નથી એ અત્રાટરે. રંગ. ૮

ઉમ્મર ત્રણ તરેહની જનને, બાળ યુવા ને વૃદ્ધ;

યુવામાં પણ નિપજે સર્વે, જેમાં મચેછે મદરે. રંગ. ૯

માટે ફરી ફરી તે નહિં મળશે, લાયક છત્રીના છેવિ;

આહિત કરવી ન પડે પ્રેમીને, ભાવે દીએ રસ ભેળીરે. રંગ. ૧૦

મદન—(કેટલીક વાર સાંભળીને) વાહ ! મારી જન વાહ ! !

દાસી—આઈએ મદનરાય. (પાન સોપારી આપી બેસાડે છે.)

મદન—કેમ ગાયન બંધ કર્યું ? આજો ચલાવો.

મદિરાક્ષી—તમારી સાથે તો બોલ્યાનો ધર્મ નથી. અમે તમારી પ્રીતનાં ભૂખ્યાં અને તમારા ઉપર આશક્તિ ધરાવીએ, પણ તમને તો તે વાતનું કાંઈપણ નહિં. મોજ શોખનું ફળ જુઓ; ઉત્તરી ફાજદારની મારફત ફળેતી ફેલાવી ધન્ય છે તમને, પ્રીત તો આવીજ કરવી જોઈએ.

મદન—અરે ! હું તે એવું કહું !! મને તે દિવસે અહિંથી નીકળતાં મારા સગાઓએ જોયો હશે; તેમ તું જાણે છે, કે મને તે દિવસે મદિરાની બહુર હતી, તો કહેવાઈ ગયું, કે મારો ગંઠો ખોવાયો. તો તેણે અહિં તપાસ કરાવ્યો હશે.

મદિરાક્ષી—હા શેઠ, પછી અમે ચોર એટલે ગંઠો નીકળ્યોજ હશેતી ! શું અમે એવુંજ કામ કરતાં હશું ? અમે આટલી બધી સ્હોબત બાંધી, પણ અમારો પતિઆરો આવ્યો નહિં ! તમારા પ્રતાપથી અમારે રત્ન મોતી અને સોનાથી

શોભી રહેવું જોઈએ; તેમાંનું તો કાંઈ જોયું નહિ. એ તમારો નહિં પણ અમારા કિસ્મતનોજ વાંક છે.

મદન—નહિં નહિં, મારી પ્યારી, તું એમ દીલગીર નહિં થા. નક્કી હું તારા માટે કાસે ધરેણું લાવું તો કેમ ?

મદિરાક્ષી—ના, ના, મારે હવે તમારું ધરેણું ન જોઈએ; પાંછું ફજેત મળવું હોય ત્યારેને !

મદન—તે તું સમજીશ નહિં, કે કોઈને માલમ પડે. વાર, હવે રોષ છોડી ગાયન શરૂ કર.

મદિરાક્ષી—નહિં નહિં, તમારાથી રોષ કેવો ! અમે તો તમારાજ છઈએ; ને આ તન પણ તમારુંજ છે. તો તમને માણવા અને ખુશી થવા માટેજ અમે તો કરીએ છીએ.

મદન—(મનમાં) હા હા ! નક્કી એને ધરેણું, તેમજ લૂગડાંલતાં પહેરી ઠાઠ મારવો, તે ફક્ત મારા માટેજ છેને !! ત્યારે અલખત મારે લૂગડાં અને ધરેણું આપવાંજ જોઈએ. (મોટેથી) મારી દીલગીર, તને પણ ધરેણુંથી મઠી દેઈશ.

મદિરાક્ષી—ફક્કડ, તેતો તમારી ખાત્રીજ છે. વાર, પણ આપ આજે ધણા દિવસે પધાર્યા છો, તેથી કાંઈ જામની જમાવટ થવી જોઈએ.

મદન—ઠીક પ્યારી, તારી મરજી થઈ તો ખુશી છું. પણ વધારે નહિં, કારણ કે પાંછું મારે ધરેજવું છે, તો ફજેત થવું પડે.

મદિરાક્ષી—ઠીક, તમારી મરજી મુજબ કરશું. (દાસીને) ખાંડીની એક ખાટલી લાવ.

દાસી—(લાવીને) લ્યો બાઈ સાહેબ.

મદિરાક્ષી—મારા પ્રાણપ્રીય રંગીલે, 'પીઁઁ.

મદન—(પીને) હવે એક તું પી.

મદિરાક્ષી—તમે ત્રણ તો પીઓ, પછી મારો વારો.

મદન—ત્રણ તો આ વખતે વધારે પડશે; પણ તારી મરણ એમ થઈ, તો તને ના કહેવાશે ?

મદિરાક્ષી—ત્યારે પછી એના વિના રંગ શેનો !

મદન—હવે એક તો તું પી.

મદિરાક્ષી—ઠીક, મારા લાડીલા લાલ, લાવીએ.

મદન—પ્યારી, હવે તો ગાયન થવું જોઈએ.

મદિરાક્ષી—ઠીક, જેવો શેઠનો હુકમ.

(ગાયએ.)

(ક્ષીર ગઈ રામ દુવાઈ લાંકમેં એ રાગ).

વિચારી કરવી ચારી સજ્જનો, વિચારી કરવી ચારીરે. ટેક.

છેવટ સુધી નભાવવાની, સતા જોં હોય સારીરે;

અધવચમાં અયડાઈ પડતું, એ ઉલટી ખુચારીરે. વિચારી. ૧

ધન્ય છે એહ જનને જેણે, પ્રીત કરી એક ધારીરે;

હુકમ દોલત સુખ દુઃખ સર્વે, ગણી એકાકારીરે. વિચારી. ૨

એવા નર પણ લાખો નિપળ્યા, ખોઈ બધી સંસારીરે;

પણ નિજ ટેકને રંગ ન છોડ્યો, મસ્ત રહ્યા જે બારીરે વિચારી. ૩

શેઠ સલુણા મળ્યા શોહાગી, એવી મહોળત મારીરે;

પ્રીત પાવો છો પૂરણ પ્રેમે, તમપર જાઈ બલીહારીરે. વિચારી. ૪

મહન—વાહા! પ્યારી વાહા! તારા જોવી રૂપ મુખવાળી સ્ત્રી લા-
એજ હશે!! આ માટે હું શું કરું; લે બળવ, હું પણ
એ વેણ બોલું.

રાગ બનજારો.

રંગીલી છબીલી પ્યારી, મદિરાક્ષી માથુક મારી;
મનહર મુખકું શું તારું, છે શરીર ચોકે સારું.
સુવર્ણી મૂર્તિ તારી. મદિરાક્ષી. ૧
શું ચપળ નયન ચાતુરી, હરનિશ દે રસને પૂરી;
જાએ ખંજન પણ હારી. મદિરાક્ષી. ૨
મુખતું શું હાસ્ય મધુરું, રસિઆ વેણે ન અધુરું;
વળી સ્વરની શોભા સારી. મદિરાક્ષી. ૩
છો પ્રીતથી પૂર્ણ બરેલી, મુજ માટે બનતી ઘેઝી;
વેલિ સમ રહે આશ્રય ધારી. મદિરાક્ષી. ૪
રે તુજને હું ક્યમ છેડું, બલે માયા જાય કરોડું;
તુજપરથી નાંખું સૌ વારી. મદિરાક્ષી ૫
તું બેશક પ્રાણ છું મારો, હું ખરો લાડીલો તારો;
વાત વદતો નથી શણગારી. મદિરાક્ષી. ૬

મદિરાક્ષી—વાહા! અલબેલે!! રસીક પ્રેમી તો તમારા જેવાજ મ-
ળજો.

મહન—અરે પ્યારી! (પોતાની ઓટમાંથી મોતીની માળા કાઢીને)
લે, મારી રસીક છબીલી. (મલ સ્થળનું સુખ્યન કરીને
આપેછે.)

મદિરાક્ષી—રંગીન અલખેલે લાલ, લાવો, મોતીની માળા તો મારે
એ થઇ; પરંતુ લીલમની માળાની મહેરબાની થવી જોઇએ.

મદન—મારી માણકડી, તારાથી શું વધારે છે? હમણાં લાવું છું.
એ માળા મારી ઓરત પાસે છે; ત્યાંથી મળવી ધણી મુ-
શ્કેલ છે. કેમકે એ રંડી હું જાણું છું, ત્યારે ધણો ક્લેશ ક-
રી ફજેત કરેછે; અને એ કારણથી એ વખત તો મારા
આપના હાથથી બંધાવું પડ્યું હતું. એના ક્લેશથી તો હું
ધણો કાયર થઇ ગયો છું. આરે! એ હરામજાદી પાસે એ
ધરેણું હોય!! એ ઉમટું ધરેણું તો તનેજ શોભે; અને તા-
રાજ લાયક છે. લે, એ નીચ કુંભારજી પાસેથી લેઇ આવું.

મદિરાક્ષી—બસ હમણાજ તૈયારી કરી!

મદન—તને હું પહેરતાં દેખું, ત્યારેજ મળ.

મદિરાક્ષી—ઠીક, પણ પ્રથમ ફ્રાજદાર સૂધી વાત પહોંચી હતી,
તેમ ન થાય; લાવો તો યુક્તિથી લાવજો, કોઇને માલમ
ન પડે. ભલે જાઓ, પણ જલદી આવજો. તમે નહિં
આવો, ત્યાં સૂધી મને એન નહિં પડે.

(મદન નિષ્કાંત.)

દાસી—મદનને ગયા ધણી વાર થઈ, પણ હજી આવ્યો નહિં. કેમ
બાધ શું વિચારમાં છે?

મદિરાક્ષી—વિચાર તો એકે મદન હમણા આવશે, તેમજ જલા-
લુદ્દીનને આપેલ વદાડનું ઠાણું થવા આવ્યું છે; જેથી તે
પણ આવશે. અને જો તેઓ બન્ને ભેગા થશે, તો બડી

પંચાત પડશે; કેમકે જલાલુદ્દીન બડો તોફાની છે, તેથી તેઓ લડી મરેતો આપણને હરકત પડે. વાર, પણ પેલું મદન જેવું કાણુ આવેછે ?

દાસી—બાઈ સાહેબ, એતો એજ.

મદિરાક્ષી—એ ગભરાયા જેવો ઉતાવળો અને વારેવારે પછાડી જોતો આવે છે; તો ધરેણું તો લાવેલ હશે, પણ કાંઈ ભયંકર બનાવતો બન્યો નહિં હોય ?

દાસી—હા બાઈ સાહેબ, જણાયછે તો એમ.

મદિરાક્ષી—ઠીકછે, શું ફિકર છે ? એતો એની પણ યુક્તિ કરશું.

(મદન પ્રવેશ કરે છે.)

મદિરાક્ષી—(જિભી થઇને) પધારીએ જનાય, દાસી માટે બહુ તકલીબ લીધી. મેંતો ધાર્યું વાર બહુ થઇ, તેથી આગશશો; પણ તમે તમારું વચન જવા દો ?

મદન—વાર ન થાય ! રંડી બહુ લુચ્ચી હતી, તો પ્રથમ તો એને બોલાવી ચલાવી જગૃત કરી, ને કેટલીક વાતચિતથી એનું મન ખુશી કર્યું; ને પછી સરખતમાં સોમલ નાખી જઇને તૈયાર કરી રાખ્યો હતો, તે શીશામાંથી જામ ભરીને આપ્યો; તે પીવા તેણે આના કાની કરી, પણ મેં જરા રીસાઇને દમ બતાવ્યો, એટલે પછી પીધો; ને તે પીતાંજ ઢળી પડીછે. તો તેની પાસેથી કુંચી લેઇ, તમામ ધરેણું લાવ્યો છું; માટે તું પહેરીને ખુશી થા, અને મને આનંદ આપ.

મદિરાક્ષી—(મનમાં) ગંડુ ધરેણું તો ખૂબ લાવ્યો છે, પણ કામ બહુ બચાંકર કરી આવ્યો છે; માટે કાંઈ ખરાબી તો નહિં થાય ! (મોટેથી) વાહ ! ખારા વાહ !! યુક્તિતો બારે કરી, પણ સવારે એ બામતની બબર પડે, તો માનશે નહિં. તમને શીખડાવવું પડે તેમતો નથી.

મદન—અરે ! એ તું શું બોલે છે !! શું હું માનું !!!

મદિરાક્ષી—નાના, એતો હું સહેજ કહું છું. માને એનાથી તે આવું કામ થાય ! વાર, ઠીક પણ દાસીને તો કૃતાર્થ કરી. મારા માટે શ્રમ બહુ લીધો, માટે શાન્તિ સાદું હવે તો જન્મની જમાવટ થવી જોઈએ.

મદન—હા, હવે ખુશીથી ઉડાવો.

(અધર મધુઆદિનું પાન કરતાં ઢળી પડે છે; જેથી દાસી તથા મદિરાક્ષી પલંગ ઉપરથી ઓળી ઓળી કરી ફેંકી દે છે.)

મદિરાક્ષી—અલી, આતો સાવ બેમાન થઇ ગયો ને શું ? લે આ ને બહાર મૂકી આવશું ?

દાસી—હા હા, બાઈ સાહેબ, તોતો બધું ધરેણું આપણને રહે.

મદિરાક્ષી—ધરેણું તો આપણને સોખ્યું, ત્યારથી આપણું જ છે. હવે શું પાછું જાય ? પણ એક વાતની ફિકર છે. કેમકે એ ગંડુ એમ કહે, કે એ ધરેણું મદિરાક્ષીએ છીનવી લીધું, અને તેથી તપાસ થાય; ને તેમાં વળી તેની વહુને ઝેર દેધને લાવ્યો છે. એટલે હરકત છેજ. તો આમ ઉધાડું પ-

‘હે તો નહિ’ સારું, માટે એનો નાશ કર્યો હોય તો ઠીક.

દાસી—ખાઈ સાહેબ, આપણને આવી રીતે ડાઢે પૈસા પૂરેછે, ને
મળ કરાવેછે, તેને હાથેથી હણવો, તેના કરતાં ખીજ કાં-
ઈ યુક્તિ થાય તો ઠીક.

મદિરાક્ષી—યુક્તિ તો એ, કે હમણા જલાલુદ્દીન આવશે, એટલે
કહીશું કે આ માણસ કેટલાક દિવસ થયાં, મારી વાંસે
લાગ્યો છે; મેં ના કહ્યા છતાં માન્યું નહિ. તો આજ આ-
ગ્યો એટલે મેંતો એને દારૂ પાછ, ગાંડો જનાવી દીધો છે;
પણ એ માણસથી કાઢક દિવસ ખરાખી થવાની છે. હવે
તમને ગમે તે ખરું. એમ કહેશું, એટલે જલાલુદ્દીન તેને
માથા વિના રહેશે નહિ.

દાસી—ખાઈ સાહેબ, આ યુક્તિ આપે સારી શોધી. અરે ! આ
ખખડાટ શેનો થયો ! જલાલુદ્દીન તો નહિ હોય ? !

મદિરાક્ષી—હા, જળ જીવાડ, એતો એજ.

(જલાલુદ્દીન ઉપર આગ્યો એટલે) પધારીએ જતાય, આજતો
આપકું બડી ડેર લગીં !

જલાલુદ્દીન—જરા કામ થા.

મદિરાક્ષી—મેંતો આજ બડી ધાસ્તીમેં થી.

જલાલુદ્દીન—ક્યોં ! કયા એહવાલ હે ?

મદિરાક્ષી—એહવાલ તો એ હે, કે જો આદમી સોતાહે, સો બ-
હોત. દિનસેં મેરી ખીછાડી લગાહે; મેંને બહોત દેર ઇનકું
કહ્યાં, કે મેં જલાલુદ્દીન બિના કોઈ કે સંગ મ્હોબત કરતી

નહિં હું. તોભી નહિ માનતા. ઉસ દિન ખી ઈતુને મેરેપર ચેરી લગાઈથી; ઐર ફેજદાર મારફત મેરે ધરકી તપા-શણી કરવાઈથી. લેકીન અપના નસીબ સીધા, ઉસલીએ હરકત આઈ નહિ; ઐર ભડવેકા પ્રપંચ ફેકટ ગીઆ. તો ખી આજ અંદર ધુસ આયા, ઐર બડા મોહ લગાને લગા, તખ દાસીને સોરાખ પીલાકે સુવાડ દીઆહે. મગર ઐ હરાગબદા હમકું કોઈ દિન હરકત કરને વાલા હે. ઇસ-લીએ આપકું મેં જાહીર કરતી હું, કે ઉસ્કા કુચ ઈલાજ કરના ચઈએ.

જલાલુદ્દીન—રે ! ઐસા બદમાશ હે !! ઐર હમારી નગર આગે બન સમેત સોતા હે !!! (તરવાર મારી માથું અને ધડ બૂદું કરી નાખે છે.) દેખ પ્યારી, બદમાશકા કેસા ખુરા હાલ કીયા ?

મદિરાક્ષી—જનાખ અચ્છી નશીયત દીઆ. પરંતુ મેરી એક અ-રજ હૈંકી, એ સાલા નગર શેઠકા લડકા હે, તો એ મુડ-દેકી તજવીજ જલદી કરના ચહીએ.

જલાલુદ્દીન—તજવીજ ક્યા ! ઈસ્કા પેટીમેં બરદે, ઐર અખી થોડે દિન દૂર દેશકી સહેલ કરકેં પીછે આઈગે.

મદિરાક્ષી—(મનમાં) આ બરાબર કહેછે; તેથી હાલ અહિંથી નાસી જવું જોઈએ. કેગકે મારો તો તેના ધર આખાને શક છે, એટલે તેઓ પ્રથમ અહિંજ શોધશે; તો આ ધરેણું, તે-મજ ખીજી ઉમદી ચીજે લેઈ નાસી જવું જોઈએ. પછી

(૪૫)

અહિંતું તો ગમે તેમ થાય આપણે ક્યાં પાછું આવવું છે !
(મોટેથી) જીનાબ, આપને અચ્છી હિકમત નીકાલી, તપ્પતો
અબી જલદી જાના ચહીએ.

જલાલુદ્દીન—જલદી ક્યા ! હમેરેકાં તો થોડે દિન ગામ જાના
થા; ઉશલીએ ઉંટ ભાડે કર રખા હે, સો તૈયાર હે. ચૌર
દુસરા ઉંટબી ઉનકો હે, સો લેકે અબી મેં આનાહું.

મદિરાક્ષી—અચ્છા, તુમ જલદી આના. મેં ચૌર દાસી તૈયાર
હોતે હે.

(જલાલુદ્દીન ઉંટ લેવા જાય છે, અને દાસી તથા મદિરાક્ષી
સામાન બાંધી તૈયાર થાયછે.)

મદિરાક્ષી—દાસી, જલદી કર, આ ઉંટ આગ્યા; ચાલો ઉતરો.

દાસી—ચાલો.

(ભાગી જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ સોમચંદ શેઠનું ઘર.

ચંદ્રીકા, સોમચંદ, તથા ગામના લોકો.

ચંદ્રીકા—અરેરે ! આ વહુને તો દાકતર કહેછે, તેમ જરૂર સોમલ
પાએલો હશે. અરે ! પણ આ કૃત્ય કરનાર કોણ ?

સોમચંદ—કોણ શું ? એ કૃત્ય કરનાર પાપી મદનજ હશે ! કે-
મકે ધરેણુ ગાંડું લેઈ જવા હમેશા કલેશ થતો, અને આ
એના અંગ ઉપર પણ એકે દાગીનો નથી, તેમ તેની પેટી
પણ ઉઘાડી પડીછે, ને તેમાં પણ કાંઈ ધરેણું છે નહિ,

જેથી તેજ પાપી લેઈ ગયો હશે. અરે ! પાપી ચંડાળે બહુ ખોટું કર્યું. આવા નાલાયક પુત્ર હોય, તેનાથી ન હોય તો વધારે સારું. અરે ! પણ તે દુષ્ટ ક્યાં હશે ! તેની તપાસ તો કરાવું.

(એક જણ દોડતો આવીને.)

સોમચંદ શેઠ, પેલી મદિરાક્ષી નાયકાના ઘરમાંથી મદનને કાઢ્યો.

સોમચંદ—ત્યાંતો તાણું દીધું હતું ને ક્યાંથી ?

બીજોજણ—ક્યાંથી શું ? એ મદિરાક્ષી જેની મહેલાતમાં રહેતી હતી, તે મહેલાતના માલીકનો કેટલોએક સામાન અંદર હશે, તે લેવા માટે ફોજદાર મારફત ઉઘાડતાં, અંદર લોહી લુહાણું જોયું. ને તપાસ કરતાં પેટીમાંથી મદનનું મ-ડું નીકળ્યું.

સોમચંદ—અરે ! હાયહાય !! શું ગજબ !!! એ રાંડ ચંડાળણીએ-જ માર્યો હશે !

ચંદ્રિકા—અરે ! હાયહાય !! મદન, શું તારી એવી વલ્લે થઈ ?
(જનને જણાં મદિરાક્ષીના રહેવાના ઠેકાણે જઈ, ત્યાંનો હેવાલ જોઈને.)

સોમચંદ—અરે ! હાયહાય !! સત્યાનાશ વાળી દીધું. મને એસતો કરી દીધો. વંશ ગયો તેમ લક્ષ્મી પણ લૂંટાઈ.

એકજણ—સોમચંદ શેઠ, એમ મુઝાઓ નહિ; ને તેની પાસે શું શું દાગીના હતા, તેતો તપાસો.

બીજોજણ—આ એની પાસે પડેલી એક ઉતરી હાથ લાગીછે.

સોમચંદ—(જોષ્ટને) નકકી એ મારી ગરીબડી વહુનીજ છે. અરે!

પાપણી મદિરાક્ષી આ બધું તારાજ પાપથી થયું. અરે !
અમાગણી રંડા, ધનના લોભે તેં મારા કુળનો નાશ કર્યો.
અરે! મારા ધણા લાડથી ઉછરેલા મદન, શું તારી આ
દશા થઇ!! હાય!! ગજબ !!!

(ગણપતી બોલોને બાળા એ રાગ.)

અરે આવું શું કીધું કામ, ઉદ્ધાંદી છોકરારે. ટેક.

આવું આવ્યું શું તારે મન,	ઉદ્ધાંદી૦
કયા પાપે વાળ્યું વેર,	ઉદ્ધાંદી૦
કરી નાખ્યાં ગુડા ભેર,	ઉદ્ધાંદી૦
કહી કહીને ચામ્યા હાય,	ઉદ્ધાંદી૦
ગયો અંતે લગાડી લાય,	ઉદ્ધાંદી૦
કીધી સ્ત્રી તણી તેં ધાત,	ઉદ્ધાંદી૦
કલપાવ્યાં માતને તાત,	ઉદ્ધાંદી૦
કુળ તણો થયો હાય નાશ,	ઉદ્ધાંદી૦
સમશાન કીધું ધર વાશ,	ઉદ્ધાંદી૦
દેતા શીખ નથી એમાં સુખ,	ઉદ્ધાંદી૦
માંડયું તોપણ તેમાં સુખ,	ઉદ્ધાંદી૦
ધણા હેતે ઉછેરેલો મેંય,	ઉદ્ધાંદી૦
તેનો તર્ક ન કીધો તે'ય,	ઉદ્ધાંદી૦

(૪૮)

ઓ મદન ઓ મુજ પ્રાણ,	ઉશ્કાંદી૦
જવા ટાણે ન કીધું જાણ,	ઉશ્કાંદી૦
આમ ધજતદારને ન હોય,	ઉશ્કાંદી૦
વળ્યું ઉગડીયું રે વોય,	ઉશ્કાંદી૦
અમો અધાની લાકડી એક,	ઉશ્કાંદી૦
છૂટી પડીછે હાલત છેક,	ઉશ્કાંદી૦
ઓ મદન મારા વંશ,	ઉશ્કાંદી૦
રહી શકશે કેમજ હંશ,	ઉશ્કાંદી૦
હવે સુખ જોવાનું ક્યાંથી,	ઉશ્કાંદી૦
હાય હાય મુઓરે હાથી,	ઉશ્કાંદી૦
કરી ગયોરે કારી ધાય,	ઉશ્કાંદી૦
અરર હાય હાયરે હાય,	ઉશ્કાંદી૦

(મૂછાં ખાઈ પડે છે.)

(જરા મૂછાં વળ્યા બાદ મદનનું મડદું જોઈને)

લલિતછંદ.

મદન મોજલાશું થયું તને,
 રઝળતો કર્યો હાયરે મને;
 અધિક લાડમાં મેં ઉછેરિઓ,
 તદપિ શું કર્યું પાપિ વેરિઓ,
 તુજ સુખે સુખી અંતરે થતો,
 લિધ ન દુર્ગૂણો કો દિ ઉરતો;
 દુઃખ તને બહુ ઉર લાગશે,

(૪૯)

વધુ ન બોલતો દૂરુણો વશ્યે.
 અરર એ બધી મૂર્ખતા થકી,
 ફળ મળ્યું બુદ્ધિ આખરે નકી;
 વદતિ લક્ષ્મીતો લક્ષ્મી જરી,
 સમગ્ર દીનને હીતથી ભરી.
 અરર એદની શી વચે કરી,
 નકટ છોકરા લક્ષ્મીને હરી;
 ઉજળી આખર મૂળને નરી,
 કરિ મુકી અરે કાળજે ભરી;
 મુખ ભંડુ કરી વિશ્વને વિશે,
 અરવાનું ના રાખિયું કરશે;
 અરર તેમરે ત્રાસથી ભર્યું,
 બચપણે અરે મૃત્યુ આ થયું;
 નકટ પાપીરે તુજ મૃત્યુથી,
 કથન માત્રકો વંશમાં નથી;
 સમગ્રિઓ નહિ મૂર્ખરે જરી,
 અમ ગરીબને દુઃખમાં ધરી;
 કપુત ધીક છે ધીક ધીકરે,
 ગજબ આ થયો હાય હાયરે.

(અતિશય રહે છે.)

ટિપ્પણ—અરે શેઠજી, હવે રૂદન મૂકો. તમે ગમે તેટલો અપશોષ
 કરશો, પણ હવે બન્યું નહિં બન્યું ચવાનું નથી; માટે
 જાના રહો. તમારે તો એ પૂર્વના ભેણાસબંધે આવ્યો હ-

શે, નહિંકાં આમ થાય નહિં. તો તમને સમજીને શું કહેવું? હવે ચાલ્યો એટલો અફશોષ કરશે, તોપણ એને જીવતા તો દેખવાના નથી; તો અફશોષ કરવો મિથ્યા છે. કેમકે એવા પુત્ર કરતાં પુત્ર નહિં તે સારું કહેવાય. અરે! જે પુત્ર કીર્તિનું કલ્પક, ક્લેશનું કારણ, અને પૈસાની પાયમાલી છે, એવા પુત્રથી સુખ શાનું? જેમાં સુખ નથી, એની લોલુપતા કરવી એ સારું નહિં.

સોમચંદ—અરેરે! એ ખરું છે. પુત્ર તો નર્કમાંથી તારે તેને કહ્યો છે. અરે! આને એવા સારા આચરણે ચલાવવા અમે ધણા ઉપાય કર્યા, પણ તે બધું મિથ્યા ગયું. અને પુત્રનો લહાવો તો અમારા અંતઃકરણમાંજ રહ્યો. અરેરે! ઓ ઈશ્વર!! અમે ક્યાં જઈએ!!!

દેવદત્ત—અરે! શેઠ, તમે સમજી થઈ, શું આમ ગભરાતા હશો! પુત્ર હોઈને શું છે! આ જગતમાં કાણ અમર રહ્યું છે? વેલું મોડું સૌ ચાલ્યું જવાનું છે. તેમ અને કુટુંબકળીતો કે પુત્રનો કેને સંગ્રહ છે? કોઈ કોઈનું નથી, એ નહિં પણ આ જગત આખું મિથ્યા છે; માટે અફશોષ નહિં કરો. આપણી પહેલાં લાખો મનુષ્યો ઉપજ્યા, ને લાખો ચાલ્યા ગયા, તેમ ચાલ્યા જવાના. આ પંચ ભૂતની કાયા માયાના યોગે ઉત્પન્ન થાય છે, ને પાછી નાશ પામે છે. આમ ક્ષણભાવમાં પરિણામે નાશવંતજ છે; માટે જ્ઞાનીઓ તો દેહ આદિ જગત સર્વ માનતા નથી, પણ નાશવંત, એટલે મિથ્યાજ લેખે છે, તેથી તેમાં આશક્તિ કરતા નથી. ફ-

(૫૧)

કત આત્મ કલ્યાણને અર્થે ઇશ્વર ભજન અને પરાપકારમાં પ્રવર્તે છે. આવો સદ્ધર્મ કે પૂર્ણ તેજ સાથે છે. અને પુત્રાદિ સાથે આવવાનાં નથી, કે ખરા હિતકારી નથી. માટે આ જન્મનું સાર્યક તે તમારા આત્માનું કલ્યાણ કરો, અને અદ્વિશોષ છોડો.

(નિરાક્ષી નાયકાનો ખેલ જોયા બાદ)

ચતુરશાહ—કુણ્દિને જોયું ! વેશ્યા વૈશ્યાઓ બધી ધૃતારીઓ અને દગાબાજ પાયછે; તેનો વિશ્વાસ તો કદી કરવો નજ જોઇએ, તેમજ એ દુદમાં ફસવું કે વિષય લપટ થવું, એ ખરેખર વિનાશકારી ને ક્લેશ આપનાર છે.

કુણ્દિ—યા, હવે તો હું જઈશ, કેમકે મને નીકળ્યા ધણો વખત થઈ ગયો છે.

ચતુરશાહ—હા હા, ભલે પાછા દર્શનની કૃપા કરવી. મેં આ કહ્યું તેમાં ગાઠું નહિં લગાડશો. મેં જે કહ્યું, તે આપણા હિતને ખાતર છે. તો ભરસો છે કે હવે નહિં ભૂલશો. ભલે જાઓ.

(નિષ્કાંત.)

અંક ૨ જો સમાપ્ત.

અંક ૩ જો—પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ કુણ્દિની ખાનગી બેઠક.

કુણ્દિ, પાછળથી ચંચળા.

કુણ્દિ—(મનમાં) હું આર દિવસ થયાં કપટકુંવરની પાસે ગયો ન-

(૫૨)

થી. ચતુરશાહે મને જે કહ્યું તે ઠીક, પણ શું બધી સ્ત્રી-
ઓ એવી ધૂતારીઓજ થાયછે! જે મોહના રાણીએ હેલ
બટાઉ માટે, તેમજ લેલાંએ મજનું માટે શું શું કષ્ટ સ-
હન કરીને, ખરી પ્રીત પાળી હતી! તેમ કપટકુંવર પણ
મારાપર ઈશ્કથી શીદા છે. કદાપિ એમ નહિં તો એ વે-
શ્યા છે, ત્યારે એ દ્રામળાંગીની પ્રેમથી ભેટ લેવી. કારણ
આ કામ મને હવે સંતાપે છે, તોએ રસીકડીના આલિંગ-
ન વિના કાંઈ એન પડવાનું નથી. વળી ચતુરશાહે પૈસાની
ખરાબી બાબત કહ્યું, પણ એ મનોહર સુંદરી પાસે પૈસા
શું સીજં છે! (એટલામાં ચંચળા પ્રવેશ કરી, પત્રીકા આ-
પે છે. જે કુચુદ્ધિ તે ઉખેડી વાંચે છે.)

મારા પ્રેમ નિધાન પ્રાણ.

આજે ચાર દિવસ થયાં, તમારા દર્શન થયાં નથી; પ્રથમ તો
હર હંમેશાં દાસીપર કૃપા થતી, પણ હાલ આવાં મારાં શું ખુરાં
ભાગ્ય! પણ કૃપાનિધી પ્રાણ તો આપને અર્પણ કરેલ છે, એટલે તે
આપની પાસે છે. તો દેહની વિપરીતને વિચિત્ર દશાનું કૌતુક જોવું
હોય, તો આવજો, નહિંતર હવે સલામ છે. ફક્ત તમારા તરફથી
ઉત્તર જણવાને આ ખોળીયું ધારી રાખ્યું છે. પછી નીવકંઠનું બૂ-
ધણ તૈયાર છે; તે કંઠમાં ધારણ કરી અચળ શયનમાં સુખ માનીશ.

હી. આપની સદાની દાસી

કપટકુંવરના સલામ.

કુચુદ્ધિ—(મનમાં) જેમ એની મને ચાહના છે, તેમ એને પણ મા-
રી આકાંક્ષા છે. (મોટેથી) કેમ ચંચળા આ શું બોલે છે!

અંચળા—શેઠજી, જે લખેછે તે ખરેખર છે. હવે છેલી અવસ્થા એ છે, તો વાર નહિં કરશો.

કૃષ્ણજી—એમ છે! ત્યારે જા, જલદી હું પણ આ આવ્યો.

(દાસી નિષ્કાંત)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ કપટ કુંવરની મેડી.

કૃષ્ણજી, કપટકુંવર, અને દાસી.

કૃષ્ણજી—(મનમાં) અરે! આ શું અજબ!! અરે! આની આ શું દશા!! આ જો! જેના વાળ મોતીથી ઠાંસેલ ઝળકતા, ને અત્તરથી બેલેક મારતા, તેજ લુખા અને છૂટા મુખપર છવાઈ રહ્યા છે. મોતી રત્ન ને મણી જડાવથી ઝળકીત ને કિંમતી સૂવર્ણના દાગીનાનો તો લેશ પણ જણાતો નથી, ને ખાખાવેથી કપડાં પહેરેલાં છે. એક હાથમાં અફીણનો કટોરો, ને બીજાને હાથ ગળ સ્થળે મૂકી બેઠી છે. ખરેખર તે પૂરી અફસોસમાંજ છે. (મોટેથી) કેમ પ્યારી, આ તું શું માડ્યું છે! અરે! આ તને છાજે! તારી આ દશા! શું! તારો શણગાર ક્યાં! તારી શોભા ક્યાં! તારો હર્ષ ક્યાં! અને ખૂબી ક્યાં! નહિં નહિં, આ તને છાજે નહિં.

લાવણી.

બોલ બોલ ઓ જીરજન, તુ મધુર બચન મુખસે. ૨૬.

ધુંધટકે પટ લપટ લીએ, સો ઝપટ કરે દૂરસે. બોલ૦ ૧

હુપે કેશમેં અંદાશા મુખ, ઝગે અતિ નૂરસે. બોલ૦ ૨

ખડે કમુસે ઈસ્કકે આતીર, રસ ભૂટે સુરસે. જોલ૦ ૩

કપટકુંવર—હવે એ ચતુરાઈ અને પ્રેમ દર્શાવવો રાખો, ને ક્લેશનું કારણ આ દુનિયાને છસ્ક; તેથી ધરાઈ રહેતાં તે છોડીજવા, હું બહુ ખુશી છું, તો તેમ કરવા દો. અરે! હાયહાય !! હું ભૂલી છુંને !!! અરે ! તમારી સાથે દોસ્તી બાંધી અહો !! હવે પસ્તાવું પડેછે !!! તમારી વાતની મને હમણાજ ખબર પડી, કે ચાર દિવસ થયાં નહિં આવ્યા, તેનું કારણ, મદિરાક્ષી નાયકાનો ખેલ જોયો, અને એમાજ ગુણ અમારામાં કલપ્યા. અરે! હાય !! મને ધિક્કાર છે !!! જે તમારા માટે મેં બધું તુચ્છ લેખ્યું ! વિવિધ શોખના વાપરમાં લોભ રાખ્યો નહિં !! ને દ્રવ્ય તમારા માટે વાવરવાને ઉદ્ધાર જીવ રાખ્યો !!! ને તમે તો છટકીજ બેઠા, જણાઓછો. અહો ! આ મારી કેવી મર્ખાઈ. જે વિશેષ દ્રવ્ય મેં એકહું કર્યું નહિં !!! ને જગતમાં તમાગથી નામ ધરાવ્યું ! ને હાલ મારી આ દશા ! તો હવે મારે જીવી શું કરવું ! પણ હવે આમ કોઈ બોળી ભામતીને ઠગશો નહિં. અહો ! મારાપર તો બહુ મહેરબાની રાખી, અહહા !
(પ્યાલી પીવા જાય છે)

કુષ્મુદ્ધ—હાહા, અરે ! આ તેં શું માડ્યું છે !! તને આ છાજે ! અરે ! તું એવી શું બને છે ? અને આવા વિચાર કરેછે ? અરે મારી પ્યારી ! એ જૂઠી હઠ છોડ, અને મારી વાત તો સાંભળ ? મૂક મૂક એ પ્યાલી મૂક. (પ્યાલી ઝાલી

ઢોળી નાખે છે.) અરે તારે અને મારે જે પ્રેમ બંધાયો છે, તે કોટી ઉપાયે છૂટવાનો નથી; તો તું અંકશોષ નહિ કર. તારે ધનની ઇચ્છા હોયતો ક્યાં ખોટ છે ? લે આ ઉતરી.

કપટ કુંવર—અરે ! હું ક્યાં ધનની લોભી છું ! ! આપણે પ્રેમનાં ભૂખ્યાં, તેમાં એમ થાય તો અમારો શું આશરો ?

કુબુદ્ધિ—આશરો હીક, પણ હવે આવા હવાલ રાખવા છે ? આવો વેશ શું યોગ્ય છે ?

કપટ કુંવર—તમારો પ્રેમ હોય, તો અમને તો ધણોય ઉમંગ હોય ! (ચંચળાને) કાવ આપણાં કપડાં લાવ. (ખુબ ઠાક મારી શેઠની સામે ખુરશીમાં બેસે છે.) કેમ શેઠજી, ચાર દિવસ નહિ આવવાનું કારણ મેં કહ્યું, તેજ કે બીજું ? કારણ તો મેં કહ્યું તેજ છે. તમે મારી પાસે જૂઠું બોલતા નથી, તેથી સાચુંજ કહેશો.

કુબુદ્ધિ—પ્રીયે, હાલમાં તારાથી મારે જે પ્રીત છે, તેની વાત આખા નગરમાં જાહેર થઈ છે; મારાં માતપિતાને પણ એ વાતની જાણ થઈ છે, અને એ માટે તેઓ અટકાવ કરવા કેટલુંક કહેવરાવે છે. આ માટે મારા મિત્રે મને એથે દિવસે કેટલુંક કહેવા બોલાવ્યો, અને પછી ત્યાંથી અમે મદિરાક્ષી નાયકાનો બેલ થતો હતો, તે જોવાને ગયા.

કપટકુંવર—(ઉદાશી ચેહરે) તે તો આજ નહિ તો પાંચ પચીસ દિવસ મારે ત્યાગ કરવાના. (વિચારમાં પડતી હોય એમ બતાવી નીચું જુએ છે.) થોડી વારે,

(૫૬)

સોરઠની ગજલ.

રસ રંગ ગાણ્યો તેમ, ખુશીના ખેલ કીધા ખંતથી. ટેક.

બહુ લાવ આપ્યો આપની,

આ દાશીને નિશ્ચીંતથી.

રસ રંગ૦ ૧

ફળનો ઉપરથી મધુર રસ,

આખી મળ્યો સંતોષ શું;

પણ અંત અંદર વિષમતા,

મુજનો મહા આ દોષશું.

રસ રંગ૦ ૨

નકીજ કરશે ત્યાગ ત્યારે,

વિનતી આ મારી સુણો;

જો દુઃખ દેવા ના ચહો,

તો મુજને જલદી હણો.

રસ રંગ૦ ૩

નહિં કાં થશે મુકરર અરે,

અંતે દશા મારી ખુરી;

હણવી ઉચિત છે અંત્યારે,

હું સાફ કહું છું કરગરી.

રસ રંગ૦ ૪

કુખુદ્ધિ—અરે મારી દીલનન, એશું ખોલે છે?!

લાવણી.

(જગતમેં જીવના થોરા) એ રાગ.

જશે કદી જન જો મારો,

કરીશ નહિં ત્યાગ પણ તારો;

જેવો મેં ઇશ્ક ખાંધ્યો છે,

તેવો તં પ્રેમ સાંધ્યો છે.
 તથાપિ હવે અરે તોડું,
 બન્ને સૌ સગામિત્ર છોડું;
 ખરે તું પ્રીતની વેલી,
 તરછું તરણુ તેમ છેલી.
 અરે કદી દુઃખ અતિ આવે,
 રસિકડી સોયના લાવે;
 શીકર વિના રહે રંગી,
 નકી છું હું અચળ સંગી.

કપટકુંવર—જો તમે જોધડક છો. તો મારે શી ફિકર છે ! પણ
 બધાના તરફથી જ્યારે આપને એમ થશે, ત્યારે અચુક
 ચિત્તને શાન્તિ કેમ રહેશે ? અને એ અફશોખનું વાદળું
 ચડી આવ્યા પહેલાં ઉપાય કરવો યોગ્ય છે.

કુણ્ડિક—ઉપાય તો એકે અહિંથી દૂર દેશ જઈ નિવાસ કરવો.

કપટકુંવર—હા, બરાબર છે. પણ મોજશોખનો બધો આધાર ધન
 છે, તો ત્યાં તેનું કેમ થશે ?

કુણ્ડિક—કેમ શું ? એનો હરકત આવે એમ નથી. એનો ઉપાય
 હાલ મારા હાથમાં છે. કેમકે હાલમાં અમારા કુટુંબીઓમાં
 વિવાહ છે; તો ઘરેણું પહેરવા માટે કાઢેલું છે, તો વિવા-
 હની ઉછરંગમાં અચુક લાગ મળશે, એટલે ઉઠાવી લેઈશ.

કપટકુંવર—તો તો પછી શું બાકી રહે ?

કુણ્ડિક—ત્યારે તું તૈયાર થઈ, વિદ્વાસ બગીચે જજો. હું પણ કામ
 સાધીને આવું છું.

(૫૮)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ મોતીચંદનું ઘર.

મોતીચંદ, કમળા, ચતુરશાહ.

મોતીચંદ—(ચતુરશાહને) કુબુદ્ધિના શું વર્તમાન છે?

ચતુરશાહ—કાકા, હમણા ચાર દિવસ થયા, એનું દીલ કાંઈક ઠંથું
હોય, એમ જણાય છે; કારણ કે એનો પગ હળુ એ ત-
રફ થયો નથી.

મોતીચંદ—ત્યારે તો મારાં તગદીર ખૂદ્યાં. હું જાણું છું તમારા
સરખા લાયક માણસથી દોસ્તી કરવી, એજ દુનીઆમાં
સાર્યક અને ઉદ્ધારછે કેમકે એક ઠેકાણે કહ્યું છે, કે—

શ્લોક

જાડચંધિપોહરતીસાચતીવાચિમત્યં ।

માનોન્નતિદિશતિપાપમપાકરોતિ ॥

ચેતઃપ્રસાદયતિદિક્ષોતનોતિકીર્તિં ।

સત્સંગતીકથયંકિનકરોતિપુંસામ્ ॥

જો સ સંગથી મનુષ્યોની બુદ્ધિના જડચ પણાનો નાશ
થાયછે, (નિર્મળ બુદ્ધિ થાયછે) વાણીનું સત્યપણું પમાય
છે, માનનું અધિક પણું પ્રાપ્ત કરેછે, પાપ દૂર કરેછે,
ચિત્ત પ્રસન્ન કરેછે, દશ દિશાઓમાં કીર્તિ વિસ્તાર પગા
ડેછે, વાસ્તે કહા પુરૂષોનું સત્યસંગતી શું નથી કરતી ?

ચતુરશાહ—(મનમાં) આ મારા કાકાની શું પ્રેમ બુદ્ધિ છેતી ! ન-
ક્ષી ઉદાર મનુષ્યનાં ચિત્ત હમેશાં આવાજ હોયછે.

(એટલામાં કમળા હાથપીટ કરતી)

અરે પંટારામાં ઘડેણાની પેટી નથી ?

મોતીચંદ—હેં હેં ! શું !! ઘડેણાની પેટી જડતી નથી !!! (ત-
પાસ કરી) અરે ! આતે કોણુ લેછ ગયું હશે !! શું ઘર
રેહું મૂકી બધાં બહાર ગયાં હતાં !!!

કમળા—બહારતો વિચાહ એટલે ગયાંજ હતાં, પણ પાછળથી કો-
ણુ આહં આવ્યું હતું, તેનો તપાસ તો કરો.

મોતીચંદ—(પાંડોશીઆને હમણા થોડી વાર ઉપર ઘરે કોઈ
નહિં હતું, તો કોઈને અહિંથી નીકળતાં દીઠું ?

પાંડોશી—તમે ગયા ત્યાર પછી તો, કુબુદ્ધિ વિના કોઈ પણ મા-
ણુસ આવ્યું જાણ્યું નથી.

મોતીચંદ—ત્યારે એ ક્યાં હશે ! ચતુરશાહ એને ગોતી લાવે ને.

ચતુરશાહ—કાકા, લીઓ જાકું છું.

(ચતુરશાહ નિષ્કાંત.)

મોતીચંદ—(મનમાં નક્કી, આ કુબુદ્ધિનાજ ધા હશે, એને જરા
કહેવરાવ્યું એટલે હોદો થવાની બીકથી, એ સરલ થયેલો;
બાકી જેની મતિ વિપરીત થયેલીછે, તે શું એમ એકદમ
ઠેકાણે આવે? હું જાણું છું અચુક એણે અહીં રહેવા ધા-
સ્તી માની, અને દુરાચરણમાં મન તદ્દન ગરકાવ થઈ ગ-
યુંછે, તેથી એને અહિં રહેવામાં એન કદી આવે નહિં.
કેમકે સર્વ તરફથી ટાંકણીને ધાસ્તી, તેથીજ એ બીન-

ડરથી મોજ માણવા ઉઠાવ કરી ભાગેલો.

(એટલામાં ચતુરશાહ આવી)

ચતુરશાહ—કાકા, કુચુદ્ધિનો કાંઈ પત્તો લાગ્યો નહિં. પણ મને શ-
ક નયછે; ને પેલી કપટકુવર રાંડ ને તેની દાસી કાઢપ-
ણ નથી; તો જરૂર એ નાસી ગયેલ હશે.

મેાતીચંદ—હાહા, તમે બરાબર કહ્યોછો; મારી પણ એજ ધારણા
બાંધાઈ છે. ત્યારે હવે એની શોધ કરવી જોઈએ.

તમારે હમણા દુકાનના કામનો અતિશય બરાવો થયો
છે, એટલે તે કામ રંગલાલને સોંપ્યું હોય તો ઠીક. દયો એ
રંગલાલ પણ આવી પહોંચ્યો.

રંગલાલ, કુચુદ્ધિએ તો કાળું ક્યું. સાબદી ધરેણીની પે-
ટી નથી, તોએ પેલી રાંડનેજ લેઈને સોવસા નાસી ગયો.
હવે એની ગોત થવી જોઈએ.

રંગલાલ—ઠીક, કાકા તૈયાર છું.

મેાતીચંદ—ભાઈ ઠીક ત્યારે, તમને કોઈ તરેહની શીખામણ આ-
પવી પડે તેમ નથી; જેમ બને તેમ જલદી તેડી લાવજો.

રંગલાલ—એ દુષ્ટ જોકે દુરાચલે ચાલતો, તોપણ એને એવી કાં-
ઈ અડચણ કે દુઃખ પર તન્ક્યા થયું નથી; તોપણ કેવો
મૂર્ખ કે એમાં સુખ માન્યું!

કમળા—રડતી રડતી, (મનમાં) અરે પુત્ર! તને ધીકાર છે!! તે
મારી કુખ લજવી!!! આના કરતાં પથ્થર જનમ્યો હોત
તો કેવું સાઈં! (અફશોષની ગમગીનીથી કંઈ બોલી શ-
કતી નથી.)

મોતીચંદ—અરે ઈશ્વર ! મારા માથે દુઃખ પડશે, એવું મેં સ્વપ્ના-
માં પણ લેખ્યું નહોતું. અરે ! દુનિયામાં ઉંચું મોઢું લેઈ
ચાલવા જેવું રાખ્યું નહિં; તેમજ જે ધન માટે દુનિયા
હળરો ઉઘમ કરે છે, તેમાંનું કેટલુંક નિષ્કળ ઉડાવી દી-
ધું; અને મારી નખળી દશા લાવવા કર્યું.

ચતુરશાહ—કાકા, જે થવાનું હતું તે થયું, તો અદ્રશોષ છોડો,
તે રંગલાલને રળ આપો; એટલે તે જલદી પહોંચે. વળી
આપણે પણ નગરની આસપાસ તપાસ કરીએ.

મોતીચંદ—હા બાઈ, રંગલાલ બંધે જાઓ.

(નિષ્કાંત.)

અંક ૩ જો સમાપ્ત.

અંક ૪ થો.—પ્રવેશ ૧ લો.

રથળ મધુમુખીના આરડા.

મધુમુખી; અમૃત.

મધુમુખી—આ સૌ યોગમ તપાસ કરી પાછાં આવ્યાં, પણ કાંઈ
પતો લાગ્યો નહિં.

(રદ્દત કરતી)

(અચાનક આ શો કોપ કીધો કીરતાર એ રાગ)

અરરર મારી હાય દશા શું થઈ,

સંસાર કરે સુ લાવો લીધારે નહિં;

જેને જોઈ જોઈ હું તો સુખ લેખતી,

અરે દૈવ હાય તેની ભૂષ્ટ રે મતિ;
 સુખરે સધળું મારું તેનું થયું આમ,
 દુષ્ટ પાપણી દૂતશે દાગીના તમામ.
 એથી જો સરે તો માનું ભાગ્ય મારા સાર,
 દુષ્ટ લોભીને ન હોય કદી સુવિચાર;
 અરે મારા અભાગ્યેથી સુખ્યુ નાથ આમ,
 લેખ્યું શું દાસીનું કાંઈ અપરાધી કામ.
 આવો મારા નાથ રૂઢી મોજ માણવીશ,
 તમારું કાંઈ પાણુ ન વેણુ ઉઘાપીશ;
 તમે ખુશી રેશો તેમ નિત્ય આવરીશ,
 છે દહને નાશી ગયા કેમ મારા ધરા.
 અરે જો દુષ્ટમાં તમે લેખીયું શું સુખ,
 અજ્ઞયા અજ્ઞ વાત વિવેકી પ્રમુખ;
 અરે જગનાથ કૃપાનીધી ભગવાન,
 દીન દાસી સ્તુતી કરે પ્રભુ ધરી ધ્યાન.
 રક્ષણુ કરજો મારા નાથનું પ્રભુ,
 તો તો વિશ્વ વિશે હું તો જરૂરે નભું;
 અરે દુષ્ટણીના કંઈ કાવશે જો ફેલ,
 હાય વિભુ જીવંતું તો તો મુશ્કેલ;
 અરે પ્રભુ અરે પ્રભુ અરે ઓ કૃપાળ,
 સ્હાય કર સ્હાય કર સઘ સૃષ્ટિપાળ;

અરે ઓ ઈશ્વર ! હવે મારી શી દશા ! ! અરે ! આ સંસારમાં
 જેનાથી કાંઈ સુખ તો નહિં પામી, તથાપિ જેને જેઈ

જોઈ, હું સુખ લેખતી; અરે ! ને મારો આનંદ, અરે !
 તેનું આમ થયું !! અરે ! દુષ્ટ, લોભીને નિર્દય ધૂતારીએ
 માફે સર્વસ્વ નાશ કર્યું. અરે ! સ્વામીનાથ, ત્યાં તમે શું
 સુખ લેખ્યું ! અરે ! મારો એવો શું અપરાધ આવ્યો, ને
 કાપ કરી નાશી ગયા ! અરે ! તમે અહિં આવો, હું
 તમને વિવિધ મોજ મણાવીશ. તમારું કાઈ પણ રીતે વેણ
 ઉગાપ્યું નથી, તોપણ તમે જેમ ખુશી રહેશો, તેમ આવ-
 રીશ. અરે ! પણ મને આમ છે દેઈ નાશી કેમ ગયા !
 ત્યાં તમે શું સુખ દીધું ! અરે ! આમ કેમ અંજયા !
 અરે ! ઈશ્વર ! ઓ ગરીબનિવાળ ! ઓ કૃપાનિધી ! હું
 ગરીબ દાસીની સહાયતા કરી, મારા સર્વ સાંભાગ્ય રૂપ
 પતિની સદૈવ રક્ષા કરજે, ને દુષ્ટ ધૂતારીના ક્રાંનામાંથી
 જલદી છોડાવજે. તું ખીર્દે ધારી ને શરણાંગત વત્સલ છું,
 તો હું રંક દાસી વારંવાર હાથ જોડી એજ માગું છું. અ-
 રે ! દુષ્ટણીથી જો કાંઈ થશે, તો મારી શી ગતી !! અરે
 સ્વામીનાથ ! પછી હું ક્યાં જઈશ !! અરે ! આ મારો
 અવતાર શું દુઃખમય બનાવી દીધો !! અરે ઈશ્વર ! હવે
 હું ક્યાં જઈ, ને શું કરું !! ઓ દૈવ ! ઓ દૈવ !! (અક-
 શોખથી અચેત થઈ પડે છે.)

અમૃત—(પવનથી શાન્તિ પમાડી બેઠી કરીને) બેન, કાંઈ પણ
 ગભરાઈશ નહિ; ઈશ્વર સૌ સારાં વાનાં કરશે; તારી દાનત
 સારી છે, તો સૌ સાફ થશે. કુબુદ્ધિના શોષ માટે રંગલા-
 લને મોકલ્યો છે, તે એવો છે, કે પાતાળમાંથી પણ શોધી

લાગ્યા વિના રહે નહિં. તું શાણી છું, તું ઉત્તરી અમને સમજાવ આપે તેવી છું, એટલે તને કાંઈ પણ કહેવાને અમે યોગ્ય નથી. વળી જોને સુખ દુઃખ કાંઈ સદાય રહેતું નથી. અને અમને તો એમ જણાય છે, કે તારા માથે આ દુઃખની અવધી છે, એટલે હવે ઈશ્વર સૌ સુખ સંપાદાવશેજ. અક્રશાય નહિં કરીશ, બેન.

મધુમુખી—બેન, એમનું વલણ જો કાંઈ મારા ઉપર ઓછું હોય, તો હું કાંઈપણ દુઃખ લેખતી નથી. ફક્ત દુઃખ તો એટલુંજ છે, કે એ ધૂતારીના ફાંસામાં ફસવાથી મને બહુ ડર રહે છે.

અમૃત—બેન, તું ઘણી સમજુ છે; પણ હું ધારું છું એ ધૂતારીની ઠગ વિદ્યા જાણશે, ત્યારેજ ઠેકાણે આવશે.

મધુમુખી—ઠીક બેન, ઈશ્વર કરે તે ખરું.

(નિઃકાંત.)

પ્રવેશ ૨ જો.

ચથળ, મંચાપુરીમાં કપટકુંવરની મેડી.

કુબુદ્ધિ, કપટકુંવર અને ચંચળા.

કુબુદ્ધિ—કેમ પ્યારી, શહેર તો ઠીક છેના ?

કપટકુંવર—હા, ઠીક છે. તમને પસંદ તે અમને પણ પસંદજ છે; વળી વધારે મળતો એ છે, કે આ મેડી જેવી છટાદાર મળી છે, તેવીજ ગોઠવણની સર્વ ચીજો મળી છે. તો હવે અતિશય શોખ તો થશે, તે પણ નિશ્ચીતથી. કારણ કે

આપણે જે વિકટ રસ્તેથી આવ્યાં છઈએ, તે પછાડી ગો-
તતાં પણ પત્તા લાગવાનો નથી.

કુબુદ્ધિ—અરે ! અહિં પત્તા શેનો લાગે ! તો હવે તો કાંઈ તર-
હની મોજમાં ખામી નહિં રાખવી.

કપટકુંવર—ખામીતે તમારા સરખા ઉદારદોસ્ત મળતાં કેમ રહે ?
જુઓ ! હાંડી ઝમરખ વિગેરે, રોશનાઈ માટે ખરીદેલ છે,
તે પ્રમાણે ખીલોરનો પણ વાપર કર્યો છે; ખુરશી, આરામ
ખુરશી, કોચ, મેજ, અને ગળમલના ખીજાનામાં પણ
ઓછપ રાખી નથી; જુઓને ! પલંગતો ફક્ત ગુલાબની
પાંખડીઓથીજ ખીજાવાય છે; ઉમદા અત્તરની વહોરગત
કાંધ ઓછી કરી નથી; તેમ ધૂપ પણ કેવો ઉમદો ખરી-
દેલ છે; ઉત્તમ મઘની શીશીઓ પણ જથાળધ લાવી રા-
ખેલ છે; વિશેષ મળતો એછે, કે શહેરમાં સર્વ કાંઈ મો-
જની સીમે મળે છે. જુઓ ! ગાયન માટે પણ વિધ વિધ
વાજાંત્રો મળ્યાં.

કુબુદ્ધિ—હા ખારી, શહેર રંગીલું છે; વળી તે ઠાઠ માઠથી પણ
ભરપૂર રહેછે; અને કહેવાય છે, કે રાત્રીએ રોશનાઈથી
બળરની શોભા તો અતિશય થઈ રહેછે. તો આને તો
હું ગાડીમાં બેસીને જરા ફરવાનહ, ને જોઈ જોઈએ કેવો-
ક ઠાઠ બને છે.

કપટકુંવર—ઠીક ભલે, હું પણ આવત, પણ દારી હમણા બહાર
ગઈ છે; તો ઉતારો રેઢો રહે, માટે તમે ભલે જાઓ. પણ

પાછા જલદી આવજો, અને જો કાંઈ એવી નવીન તરેહની ચીજ મળે તો, લેતા આવજો.

કુચુદ્ધિ—હીક હીક, ભાવશે તો લાવીશ.

(કુચુદ્ધિ નિષ્ક્રાંત.)

(કેટલીક વાર પછી.)

ચંચળા—આઈ સાહેબ, શેકજી ક્યાં ગયા ?

કંપટકુંવર—એતો બગ્ગર જોવા માટે ગયા.

ચંચળા—પૈસાતો હમણા છાકમ છોર ઉડે છે, ને વૈભવ વિલાસનો તો મોટો બહાર ફરી મૂક્યો છે.

કંપટકુંવર—તો વળી પાંચ હમ્મર રૂપીઆ તોં ઉડી ગયા.

ચંચળા—ત્યારેતો બાધ સાહેબ, એ શેકથી હવે કાંઈ પૈસાનો વધારો થવાનો કે નહિં ?

કંપટકુંવર—નાના, વધારો શું કરે ! પણ ઉલટા ઘટતા જવાના.

ચંચળા—ત્યારે તે તો હીક નહિં. અને આથીતો પૈસો ઉડી જતાં આપણી શી હાલત થવાની ?

કંપટકુંવર—હા, તે તારું કહેવું સત્ય છે; પણ મેં એ બાબત સારો વિચાર કર્યો છે, અને પૈસા ગમે ત્યાંથી ધૂતી લેવા એ આપણું કામ છે. પણ પૈસા લેવાની હીકમતમાં મોહ વિશેષ છે, અને આથી મોહ વધે, એવા કારણસર આ બધું ખર્ચ થાય છે. શેઠને આમ થોડા દિવસ રાજી ખુશી રાખીશું, પછી કોઈ યોગ્ય ખાજ ગળશે, એટલે હકે મૂકી કાઢી મૂકતાં શી ડેર છે ? વળી આપણે હમણાં કાઢી મૂ-

કીએ, તો જો કે એનામાં શરૂ નથી, તથાપિ તે ફરિયાદ કરેતો હરકત આવી પડે; માટે કાંઈ યુક્તિથી એનું નિકાલ થશે. અને હમણા તો એ ખુશી રહે તેમ આચરવું. કેમકે જેનાથી હાલમાં આપણને પૈસો મળ્યો છે, તેમ મેળવવાનો એ સંચો છે.

ચંચળા—હા, ખરું બાઈ સાહેબ, પણ આ ગાડી આવી.

કપટકુંવર—ઠીક ત્યારે, એ વાત બંધ રાખો.

(શેઠ ઉપર આવતાં)

લાલ શહેર જોયું કે ?

કુબુધિ—વાહ ? પ્યારી, શહેર તો બહુ રંગીન છે ને શું ! તેમ સમૃદ્ધિવાન પણ સાહે છે. બગ્ગરનો ઠાઠ જોઈને તો હું છક થઈ ગયો છું. ને મોહથી ભરેલ તેમ ચિત્ર વિચિત્ર ચીજોથી માં મન લોભાયું, તેમાંથી કંઈ ચીજ લેવી, ને કંઈ નહિં, તે કાંઈ સૂઝ્યું નહિં. તોપણ આપણે શેઠ કીધેલો લાલસુ વહોરો સાથે હતો, તેની મારફત આ એક મોતીની ઝાંઝર વાળી જરીઆની ઓઢણી તારા માટે લીધી.

કપટકુંવર—એના પૈસા આપ્યાકે કેમ ?

કુબુધિ—હા, મારી જે રત્નની માળા હતી, તે તેને આપી વેચાવી છે. અને જે પૈસા હજી તેની પાસે હતા. તે આપાખ્યા.

કપટકુંવર—વાહ વાહ ! ઓઢણી તો ઘણી ઉમદી લાગ્યા.

કુબુધિ—મારી માશુકડી, ઓઢ જોઈ.

કપટકુંવર—જેવો લાલનો હુકમ. લ્યો ઓઢું.

કુચુદ્ધિ—આહા ! આ રોશનાઈને લીધે કેવળ તું તેજનીજ બની
હતું, તેવી શોભે છે. કેમકે રોશનાઈના ઝગઝગાટના પ્રતિ-
બિંબના કીરણો જરીઆન, અને મોતીની અંદરથી ચોગમ
પ્રસરી રહ્યાં છે.

કપટકુંવર—લાલ, તમારા પ્રતાપથી આપણા આ વૈભવના ઠાઠમાં
શું ખામી છે ?

કુચુદ્ધિ—હું જાણું છું હવે આપણે ગાયનનો વખત થયો; આ વૈ-
ભવી ઠાઠમાં ગાયનની ખરેખરી લહેજત છે.

કપટકુંવર—ચંચળા, મારી સારંગી તેમ ધૂધરા લાવ. કારણ આજે
નાચપણ ચત્રાવશું.

કુચુદ્ધિ—હાહા, આજ નાચ થવો જોઈએ.

ચંચળા—ઠીક બાઈ સાહેબ, આ લાવી.

કપટકુંવર—(સાજ તૈયાર કરી)

ઓ રસીક લાલ, દેખી દૃષ્ટિ વિશાલ;

તરતીબનો તાલ, અતી પ્રેમી હરે.

ઓ ૦ ૧

આણુ સારો અજબ, ચતુરાર્થ મુજબ;

ગરકાવ ગજબ, જે મુને કરે.

ઓ ૦ ૨

મુખ શશીથી સારં, વચનામૃત ચારં;

એ મુખકુંધારં, સૌની ઉપરે.

ઓ ૦ ૩

કથું કેટલી વાત, જાણુલ્ય હું જાત;

મોહી ભલીભાત, રૂપ ગુણ પરે.

ઓ ૦ ૪

કુચુદ્ધિ—વાહ ! મારી જાન વાહ !! તારા માટે હું જે કરું છું, તે

(૬૬)

તારા ગુણો પાસે યોડુંજ છે. હવે બસ છે. તારા આ કો-
મળને મનોહર શરીરને વધારે શ્રમ નહિં આપનાં, પલંગ
પર આરામ આપ.

(નિષ્કાંત)

અંક ૪ થો સમાપ્ત.

અંક ૫ મો—પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ કપટકુંવરની મેડી.

કપટ કુંવર, ચંચળા ને કુચુદ્ધિ.

ચંચળા—બાપ સાહેબ, હવે તો કુચુદ્ધિને પડતો મૂકો તો ઠીક; કે-
મકે તેની પાસે કાંઈ દાગીના કે રૂપીઆ બીજકુલ રહ્યા
નથી. તેમજ આપણી પાસે પણ તમારા બે હાર સિવાય
બીજું કાંઈ નથી. તો આમને આમ ક્યાં સુધી ગુન્નરશું ?

કપટકુંવર—પ્રીય દાસી, તું એ બાબત નિશ્ચીત રહે; કેમકે તે બા-
બત મેં પ્રથમથીજ બંદોબસ્ત કરી રાખ્યો છે. પણ જ્યાં
સુધી કુચુદ્ધિ પૈસા પુરવાને શક્તિવાન છે, ત્યાં સુધી બીજા-
ની શી જરૂર ? થોડા દિવસ પહેલાં કુચુદ્ધિને કહેલ છે, ને
વળી આજે પણ કહેશું.

ચંચળા—બાપ સાહેબ, વાત બંધ રાખો, શેઠ પધારે છે. (કુચુદ્ધિ
પ્રવેશ કરે છે.)

કપટકુંવર—(મનમાં) દાસીનું કહેવું સત્ય છે; કેમકે હવે કુચુદ્ધિથી

દોરતી રાખવામાં લક્ષ્મીનો લાભ થાય તેમ નથી.

(એમ વિચારથી દિલગીરીનો ભાવ ખતાવે છે.)

કુષ્મુદ્ધિ—પ્રીયા, આજે એવું શું સંકટ આવી પડ્યું છે, કે જેથી અશ્વશોષમાં ગમગીન થઇ, ખેહોશ બની, તારા સુંદર શરીરને શોભતા શણગાર ને સુંદીરતાનો ત્યાગ કરી, અમૃતમય વચ્ચનો ઊચરતાં વિસરી જઇ, પ્રેમી મિત્રને પ્રેમા વેશે ભેટવાનું બૂલી જઈ, દિલગીરીના દરિયામાં ગીરફતાર થઇ બેઠી છે?

કપટકુંવર—દિલગીરી તો એકે પ્રથમની દોલત આજ પર્યંત ચાલી, પણ હવે પછી મોજશોખ અને એશારામને માટે જોઈતા પૈસાનું શું કરશું?

કુષ્મુદ્ધિ—અહો! એમાં શું! તું બેધડક રહે; કેમકે તેના માટે મેં પ્રથમથી સગવડ કરી રાખી છે.

કપટકુંવર—શી સગવડ?

કુષ્મુદ્ધિ—સગવડ તો એકે જોને ત્યાંથી આપણે કપડ વિગેરે જરી-આની સામાન મગાવીએ છીએ, તે વાણીઓ પૈસાદાર છે; તેમ તે પૈસા કઈ જગોએ રાખેછે, તેની પાણુ મને સારી રીતે ખબર છે. એટલે હાગ આવે ચૂકીશ નહિં.

કપટકુંવર—હા હા, એ વિચાર આપે સારો ધાર્યો; પણ તે જલદી થાય તો ઠીક.

કુષ્મુદ્ધિ—જલદી શું? આજ રાતેજ વાત. વારૂ, પણ હવે શોક સમાવી, પ્યારને પલંગ સુખ આપ તો ઠીક.

(૬૧)

(એમ એશારામ ને ઇસ્ક્રાજીમાં રાતના દશ બજ્યાનો વખત થવા આવ્યો ત્યારે).

કપટકુંવર—પ્રીયે, દશ બજવાનો વખત થવા આવ્યો. હવે આપ ક્યારે પધારશો ?

કુચુદ્ધિ—ક્યારે શું? આ ચાલ્યો.

(કુચુદ્ધિ નિઃકાંત)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ વાણીઆની મેડી.

કુચુદ્ધિ.

કુચુદ્ધિ—(મનમાં) રૂપીઆ તો હાથ લાગ્યા, પણ ભાર સહીત નીચે ઉતરવું મુશ્કેલ છે. અરે! પણ એમ વિચાર કરતા-માં ઘર ઘણી જાગશે, તો ભોગ ગળશે. (કુચુદ્ધિ એવા વિચારથી એકદમ નીચે ઉતરી, પોતાના મકાન તરફ ચાલ્યો જાય છે, તેવામાં પાછળથી “મારો મારો, પકડો પકડો,” એવો પોકાર કરતાં પાંચ સાત માણસો, કુચુદ્ધિને માર મારી, જમીન દોસ્ત કરીને “ચોર છે ચોર છે,” એમ પોકાર કરવા લાગ્યા. તે પોકાર સાંભળી, કેટલાએક સિપાઈઓ તેમજ ગામના માણસો પણ દોડી આવ્યા. ને એ બડાબીડમાં કુચુદ્ધિને એવો માર લાગ્યો, કે જ્યાં તે મરણ તોડ થઈ, પૃથ્વીપર પડી ગયો. તે વખતે સિપાઈ લોકોએ પાછોડીએ બાંધી, ન્યાયાધીશની હજુર રજુ કર્યો. ને ન્યાયા-

ધીશે ન્યાય શાસ્ત્રના હુકમનું માન રાખવા, તેમજ ધર્મ-
પર આધાર રાખી, તે પાપી ચંડાળ વ્યભિચારીને છેવટ
કેદ મોકલ્યો.)

પ્રવેશ ૩ નો.

સ્થળ કપટકુંવરની મેડી.

કપટકુંવર, ચંચળા, પાછળથી શેરખાં.

ચંચળા—બાઈ સાહેબ, કુચ્છિને કેદમાં પડ્યા દશ દિવસ તો થયા,

પણ હજી આપણે પ્રયત્ન કર્યો નહિં.

કપટકુંવર—એમાં પ્રયત્ન શું કરવોછે? તું જ શેરખાં જમાદારને
બોલાવી લાવ. મેં તેની સાથે ઠરાવતો કરી રાખ્યો છે.

ચંચળા—ત્યારે તો ઠીક. લ્યો બોલાવી લાવું. (ચંચળા જઈને શેરખાં
જમાદારને બોલાવી લાવે છે)

કપટકુંવર—(શેરખાં જમાદારને) આઈએ જનાય. (હાથ પકડી
પલંગ પર બેસાડે છે.) ક્યું પ્યારા, ક્યા મરજી હે? મેંતો
આપકે પર દિદા શીરતી હું, મગર આપતો દરીનબી ન-
હિં દેતે.

શેરખાં—(ગળામાં હાથ નાખીને) નહિં નહિં, મેરી પ્યારી, ચે ક્યા
જહેતી? મેં બી તેરે પર આશક હું. લેકીન મેં ગાઉં ગયા-
થા, હસ લીએ નહિં આતાથા. મગર અળતો યાંહિંજ
દિન ગુજરેંગે.

કપટકુંવર—વાહ! મેરે પ્યારે વાહ !! (એમ કહી મધ પિઆ-
લી આપે છે.

શેરખાં—(પીધા બાદ) વાહ ! ક્યા લેઝત આતીહે !!

કપટકુંવર—તો ફીર મઝા ક્યા હે !

શેરખાં—પ્યારી, અળતો મેં જાગેગા, ક્યુંકે સીપાયોંકો ક્યાજ સી-
ખાનેકા જખત હો ગયા હે.

કપટકુંવર—ફીર કળ આવગે.

શેરખાં—અળતો સામકુ આનેકા હોયગા. મગર વાંતક એક સિપા-
ઈકોં બેજુંગા, ઓર તેરે જો કુછ કામ કાજ હોવે શો હસે
કહેના, ઓ કરેગા.

કપટકુંવર—અચ્છા જીનાય, મગર આના જલદી.

(નિષ્કાંત)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ કપટકુંવરનો મેડી આગળનો રસ્તો.

કપટકુંવર, ચંચળા, સિપાઈ ને કુબુદ્દિ.

કુબુદ્દિ—(મનમાં) અરે ! આહિં આ સિપાઈ કેમ બેટો હશે !!
(મોટેથી સિપાઈને) તમે કોણ છો, ને આહિં કેમ બેઠાં છો ?

સિપાઈ—તેરે ક્યા કામ હે ?

કુબુદ્દિ—ક્યા કામ હે ક્યું ? એ ધર કિનકા હે ?

સિપાઈ—જસ્કા હે ઇસ્કા. તું તેરે સીધે રસ્તે ચલા જાને.

(તેવામાં કપટકુંવરને નિચે આવતી જોઈને)

કુબુદ્દિ—અરે પ્યારી, આ કોણ છે ?

કપટકુંવર—આહિં ક્યાં છે તારી પ્યારી.

કુબુદ્દિ—અરે ! શું ભૂતી ગઈ કે મસ્કરી કરઈ ?

ચંચળા—શેઠ, એ વેળા તો વહી ગઇ. હવે બોલશો તો ખાઇ બે-
સશો; માટે જલદી રસ્તો પકડો.

કુષ્મુદ્ધિ—(ગનમાં) આતે સાચું હશે કે મસ્કરી! (મોઢથી) લે હવે
મસ્કરી મૂક.

કપટકુંવર—જા જા, તું કોણ છો? આલ્યો જા, નહિં તો ધક્કો
લાગશે.

કુષ્મુદ્ધિ—અરે રાંડ શંખણી! ઉલટો તું મને ધક્કો મારવાનું કહેછે!!
અરે દુષ્ટ ધુતારી! શું તું આવી સ્વાર્થાજી છું!! અરે!
હાય હાય!! તારા માટે મેં મારા પવિત્ર માતપિતાનો ત્યા-
ગ કર્યો, લક્ષ્મી લુટાવી, ઉજવળ કીર્તિને માથે બટો બે-
સાર્યો, સ્નેહીઓને શત્રુ ગણ્યા, પ્રેમિલી પ્યારી મધુમુખીને
તરછોડી નાખી, શું તેનું આ ફળ!!! અરે! હાયહાય!!
ઓ દૈવ! ઓ દૈવ!! ઓ દૈવ!!! (મૂઠા ખાઇ પડી જાયછે,
ને થોડી વારે ઉભો થઈ) અરે! પાપી પ્રપંચી રંડા, ચાર
દિવસનો વિયોગ થતાં, વિપની પ્યાલી પિવા પ્રયત્ન કરતી
તે શું સત્યા નહિં નહિં, તે ચંચળા ચરીત્રજ. અરે હા-
ય હાય! તું આવી છું, એમ આગળથી જાણ્યું હોત, તો
સ્વપ્નામાં પણ સ્નેહ સાંધત નહિં. (અપશોષમાં ગમગી-
ન થઈ).

લલિત ઇંદ.

અરર રાંડ આ શું થયું તને,

રઝળતો ક્યો હાય તે મને;

(૭૫)

પુરણ પાપણી નાર તું થઈ,
બહુ હતી પ્રિતી નાસિ ક્યાં ગઈ.
વિતતણી સગી, તું ખરી અરે,
નવ તને દયા આવી હાય રે;
અરિ અભાગણી તૂજ માટે રે,
દુઃખ સદ્યાં ધણું, વાટ ઘાટ રે.
પ્રથમ બાપતું નામ બોળિયું,
કદિ નહિં મળે તેજ બોળિયું;
ધન હતું બધું માહરું ખરે,
સરવ વાવરી આપિયું અરે.
સરમ છોડી મેં, માત તાતની,
શ્રવણ ના ધરી વાત મીઠની;
જિત થકી તને પ્યારી મેં ગણી,
જરૂર માહરી આ દશા બણી.
વણિક દ્વાર મેં ચોરિ તો કરી;
તુરત મૂજને કેદ ત્યાં મળી.

નમનિવાસીઓ—(કુબુદ્ધિને રડતો બેઠો).
 ફાહરો.

પરનારી પ્યારી ગણે, સમજ તેમાં સુખ;
પાછગથી પરતાય છે, દેખે બ્યારે દુઃખ.

કુબુદ્ધિ—(મનમાં) અરે ! આમ અપશીષમાં અંતર ગયો, દુઃખ-
માં કુબી ગયો, તો પણ એ અભાગણીના કઠોર દિલમાં

(૭૬)

દયા તો આવતીજ નથી!! અરે! હાયહાય શું સ્ત્રીઓ આવી સાવ સ્વાર્થીજ હશે? હરિ હરિ હરિ હરિ!

નય નિવાસીઓ—પ્રથમ પ્રપંચ ન ભણ્યા, તો પાછળથી પસ્તાવો કરે શું સરશે?

કુષ્મુદ્ધિ—(મનમાં) આ લોકોનું કહેવું સત્ય છે. કેમકે આમ અપશોષ કરવાથી તો, ફેકટ કળેતી છે. (એમ વિચારી ચાલી નીકળે છે, ને પાછળથી લોકો હુડે હુડે કરી ધુળની પ્રથિ કરે છે.)

(નિષ્કાંત)

પ્રવેશ પ મો.

સ્થળ વન.

કુષ્મુદ્ધિ એકલો પાછળથી રંગલાલ.

કુષ્મુદ્ધિ—(મનમાં) અરે! સરવ શક્તિમાન, સૃષ્ટિપાળ, પરમ દયાળુ પરમેશ્વર હવે!! હું ક્યાં જાઉં, ને શું કરું. અરે? આ વિકટ વનમાં, વાઝ વર ને ચિતરાના ચીકાર શબ્દો સાંભળી, માં મન સ્થીર રહેતું નથી, તેમ ક્ષુધા અને ત્રાસથી સરીર શક્તિ હીન થઈ ગયું છે. અરે! આ સધળું સંકટ એક નાલાયક નાયકાની સોળનથીજ થયું!! હાય હાય! હું ભૂલ્યો છઉંને. (ગાય છે.)

રાગ માઠ.

સજન સુખને જો ચહો; તજો તમે વ્યભિચાર—ટેક.
પર પ્રીયાની પ્રીતથી,

તર નરકે જનાર. તમે તમે ૧

પર નારીની પ્રીતડી,
છે તે દુઃખની ખાણ;
પ્રથમ પ્રીત દેખાડશે,
પછીથી કરશે હાણ. તમે તમે ૨

જર કરમ કરનારનો,
કરે ન કોઈ ઈતગાર;
વાલા તે વેરી બને,

દિએ સહુ ક્ષીટકાર, તમે તમે ૩
જ્યાં લગી જર પાસે હશે,
ત્યાં લગી રાખશે પ્રીત;
જર ખુટ્યે પર નારીઓ,

કરશે ત્યાગ ખચીત. તમે તમે ૪

રંગલાલ—અરે ! આવું રૂઢ આ વિકટ વનને વિષે કોણ કરતું
હશે !! (પાસે આવીને) અરે ! આ કુખુદ્ધિ તો નહિ
હોય ? ! (સાવ પાસે આવીને) કોણ, કુખુદ્ધિ ?

કુખુદ્ધિ—અરે ! તમે આંહિ ક્યાંથી ?

રંગલાલ—ક્યાંથી શું ? તમને ગોતવાજ તો.

કુખુદ્ધિ—શું તમે મને ગોતવા આવ્યા છો ?

રંગલાલ—અરે ! હું તો ગોતી ગોતીને થાક્યો. તમે ક્યાં હતા ?

(કુખુદ્ધિએ પોતાપર પડેલ વિપત્તીની વાત રંગલાલને કહી
ખતાવી તે સાંભળી.)

રંગલાલ-અહો મિત્ર ! આપને માથે આવું દુઃખ પડ્યું ??

કુબુદ્ધિ—મિત્ર, મારે માથે આવેલ આફતો તો હું જ સહુ.

રંગલાલ—હા, તે ખરું છે. પણ તે સઘળું વિસારી હવે ધરે ચાલો.

કુબુદ્ધિ—અરે મિત્ર ? હવે ધરે આવી શું મોઢું જતાવું ?? હવે તો આ ફાની દુનિયાનો ત્યાગ કરવો એજ સાઈ છે.

રંગલાલ—નહિં નહિં મિત્ર, એમ ગભરાવછો શ્યા માટે ? દુનિ-
આમાં દરેક પ્રાણીને માથે દુઃખ અને સુખ વારા ફરતી
આવતાંજ જાય છે; પણ સમજી પુરૂષોએ આફતની વખતે
ધીરજ રાખવી એજ ચોગ્ય છે.

કુબુદ્ધિ—(મનમાં) આ રંગલાલને મેં ઘેર જવાની ના કહી (પણ
તે છોડશે નહિં. (મોટેથી) હીક મીત્ર, તમે આવ્યા એટલે
આવ્યા વિના છૂટકો નથી.

(કુબુદ્ધિ તથા રંગલાલ જતો ધર તરફ જાય છે, ને ઘેર જઈ
કુબુદ્ધિ પોતાના પવિત્ર માતપિતા પાસેં માફી માગી, મળવાને આ-
તુર થઈ રહેલી, મધુમુખીને પ્રેમાવેશે મળ્યો.)

અવલથી ગ્રાહક થઈ આશ્રય આપનાર મહે- રખાનોના મુખારક નામ.

ધ્રાંગધરા.

- ૨૫ નેકનામદાર મહારામ કુમાર
શ્રી અણતસિંહજી સાહેબ.
૫ કુમાર શ્રી ભવાનીસિંહજી.
૫ કુમાર શ્રી પરજતસિંહજી.
૫ કુમાર શ્રી ભભૂતસિંહજી.
૧૦ રા. રા. જમનાદાસ પોપટ-
ભાઇ.
૫ મિ. ડામર મનોરભાઈ.
૫ મિ. નયુ ફુલશંકર.
૪ વ્યાસ માણેકલાલ છગનલાલ.
૩ વ્યાસ રવીશંકર લીલાધર.
૩ દવે બાલકૃષ્ણ શીવશંકર.
૩ ભટ્ટ જગનનાથ મુળજી
૨ દવે કાનજી પ્રભાશંકર
૨ મહેતા ત્રીભોવન લલ્લુ
૨ ભટ્ટ કેશલાલ રેવાશંકર
૧ વૈધ હેમરાજ હરિભાઇ
૧ જોશી પ્રભાશંકર લાલજી
૧ મિ. ભુદર હરિભાઇ
૧ સોની જીવણ ગુડા
૧ જરીફ આણંદજી જીવાણુ
૧ ભટ્ટ આદીતરામ ઉમાશંકર
૧ ઠકર ચતુર કલ્યાણુ

- ૧ શા કાળીદાસ દેવચંદ
૧ શા માણેકચંદ સાંકળીચંદ
૧ વકીલ કાળીદાસ હરજીવન
૧ વકીલ ચતુર ગૂડા
૨૫ રાજમાન રાજેશ્રી ઝોધડા-
લ લાધાભાઈઆ. પો. ક-
મીશનર મારફત.
૧ રા. રા. ઝોધડાલ લાધાભાઈ
૧ ઝાલા દેસલજી પ્રતાપસિંગજી
૧ શા અમુલખ બેચર
૧ ત્રીભોવન નરભેરામ પોલીસ
પટેલ
૧ સોમનાથ કલ્યાણજી "
૧ કાશીરામ ગોવિંદરામ "
૧ ચંદ્રસંગ પ્રતાપસિંગજી "
૧ વિઠ્ઠલ મોનદાસ "
૧ ત્રીકમજી પુરુષોત્તમ "
૧ ત્રીભોવન જલા "
૧ મુળશંકર રાજરામ "
૧ ગોરધન ગણેશ "
૧ છગન લક્ષ્મીચંદ "
૧ ત્રીકમ મેરાજ "
૧ વનમાળી ત્રીભોવન "
૧ રણુછોડજી પ્રતાપસિંગજી "

૧ પીતાંમ્બર જગજીવન ,,
 ૧ મણીશંકર રેવાશંકર ,,
 ૧ ભાઈશંકર ઝુમખરામ ,,
 ૧ પુંજલાલ મેકરણ ,,
 ૧ હરજીવન નથુ ,,
 ૧ નથુ દાદા ,,
 ૧ છોટાલાલ ભોળાનાથ ,,
 ૧ હજી માવજી ,,
 ૧ કોન્સ્ટેબલ નુરા કાળુ ,,
 ૧ મિ. ચક્ર દલિખજી રપે. આ,
 ૧ ,, વનમાળી રાજરામ
 ૧ ,, ભુરાભાઈ માણેકચંદ
 ૧ ,, સ્યામજી હીરજી
 ૧ ,, જોષાલ લહેરા
 ૧ ,, આત્મારામ હીરજી
 ૧ ,, હલુ ઠાકરશી
 ૧ મિ. વૃજલાલ પીતાંમ્બર
 ૧ ભટ ચત્રભુજ પ્રાણજીવણ
 ૧ લવજી ડાહ્યા
 ૧ શા. ટોકર કુલચંદ
 ૧ ,, બાયચંદ પુરશોતમ
 ૧ વૃજલાલ ખીરધર
 ૧ વોરા ભાઈચંદ ઝવેર
 ૧ વોરા ભોલા વીરપાળ
 ૧ પારેખ. નાનચંદ જેઠા
 ૧ ગાંધી. વીરપાળ ક્ષગન
 ૧ મિ. નારણ આણુદંજી

૧ વોરા. ગગા ઝવેર
 ૧ જોશી. ભાષલાલ માવજી
 ૧ કડીયા. ગયુ વાલજી
 ૧ પારેખ વલભચંદ ઝવેર
 ૧ મિ. મણીશંકર કલ્યાણજી
 ૧ ,, શંકરલાલ અંબારામ
 ૧ ,, હેતરામ ભૂખણ
 ૧ સોની. મોહન લીલાધર
 ૧ મિ. અમૃતલાલ મેલજી
 ૧ મિ. હરનારાયણ સદાશીવ
 ૧ પાઠક. પ્રભાશંકર પુરષોતમ
 ૧ શા. લાલચંદ પુરષોતમ
 ૧ સંઘવી. રંગજી રાજપાળ
 ૧ પારેખ. ભગવાનજી હરજીવન
 ૧ મિ. વૃજલાલ રામજી
 ૧ ,, પ્રભાશંકર કરસનજી
 ૧ ,, કેશવલાલ વલ્લભરામ
 ૧ ,, નંદલાલ દયાશંકર
 ૧ જાની. પીતાંમ્બર જેકરસન
 ૧ ,, તંબકલાલ મુળશંકર
 ૧ શા. ખીમચંદ જુઠા
 ૧ શોની. ખીમચંદ ધોધા
 ૧ મિ. ઓધડલાલ રામકૃષ્ણ
 ૧ સલાટ. જેઠા દેવશંકર
 ૧ મોપટ ગંગારામ
 ૧ મણીઆર. સવજી મોતી

રાજકોટ.

- ૧ ભાઈ. મોરારજી દેવજી
 ૧ „ દેવશી લાધાભાઈ
 ૧ „ દામોદર લાધાભાઈ
 ૧ „ રામજી દેવજી
 ૧ „ ડાહ્યા દેવજી
 ૧ „ ત્રીભોવન પ્રેમજી
 ૧ „ રામજી રણછોડ
 ૧ ઠકર. તળસી સવજી
 ઠકર. રણછોડલાલ ગીગાભાઈ
 મારફત.
 ૧ રા. રા. માનશંકર ગણેશજી
 ૧ „ ડાહ્યા હંસરાજ
 ૧ „ રણછોડલાલ ગીગાભાઈ
 ૧ મિ. જીણા પુન્નભાઈ
 ૧ „ પ્રભાશંકર કામેશ્વર
 ૧ „ મગનલાલ સુંદરજી
 ૧ „ પ્રેમજી ભીમજી
 ૧ „ મકનજી ભવાન જોડીયા
 ૧ „ મુલચંદ જીવણ વીરપુર
 ૧ „ સાંકળચંદ કુલચંદ
 ૧ „ પોપટ નૂહા
 ૧ „ ગોકળ હરી. માણેકવાડ
 ૯ મિ. દુલભજી જાદવજી મારફત
 ૧ „ દુલભજી જાદવજી
 ૧ „ મગનલાલ ધેલાભાઈ
 ૧ „ પ્રતાપરાય જટાશંકર
 ૧ „ મણીશંકર વિશ્વનાથ

- ૧ „ બલવંતરાય વિજેશંકર
 ૧ „ ભુદરદાસ બહેચરદાસ
 ૧ „ નરભેરામ જગજીવન
 ૧ „ ભીમચંદ માણેકચંદ
 ૧ „ જમનાદાસ કહાનજી

સચીન.

- ૨૪ નેકનામદાર સી બળપદુલ કાદ-
 રખાનજી નમસ્તજંગ બહાદુર
 નવાબ સાહેબ

ધડર.

- ૧૨ નેકનામદાર શ્રી મહારાજ ધી-
 રાજા શ્રી સર કેસરીસિંહજી સા-
 હેબ નાઇટ કમાન્ડર ઓફ ધી
 મોસ્ટ એક્ઝલ્ટેડ ઓરડર ઓફ
 ધી સ્ટાર ઓફ ઈન્ડીયા.

વીરમગામ.

- ૧૨ મિ. મણીલાલ દલસુખરામ
 મારફત
 ૧ મિ. મણીલાલ દલસુખરામ
 ૨ રાવળ. જગનનાથ જૈનજી
 ૧ પંચોળી ગોવિંદલાલ નારણજી
 ૧ પરી. ડાહ્યા ભુદર
 ૧ પરી. માણેકલાલ કરસનદાસ
 ૧ સોની. નરસીદાસ આત્મારામ
 ૧ સોની. ખોડીદાસ ખુશાભાઈ
 ૧ વલ્લભદાસ મોહનલાલ
 ૧ ત્રવાડી. મોહનલાલ લીલાધર
 ૧ પરી બેચરભાઈ લલ્લુભાઈ
 ૧ પારેખ. શીવલાલ નારણજી

- ૧૧ રા. માણિકલાલ છગનલાલ મા-
રફત.
૫ મિ. શંભુલાલ છગનલાલ
૧ મિ. દલસુખરામ ગોપાળજી
૧ દવે. ઉમેદરામ નંદલાલ
૧ શુક્લ. હરિશંકર નરસીરામ
૧ ઠાકર. મુળશંકર રણછોડલાલ
૧ મિ. મગનલાલ દામોદર આરા-
ગોદા.
૧ વ્યાસ. લીલાધર વલ્લભરામ
ધંધુકા.
૧૧ રાવળ. મોહનલાલ ગણુ-
પતરામ મારફત.
૧ મિ. મોહનલાલ ગણુપતરામ
૧ રા. લલુભાઈ રણછોડદાસ આ-
ચારજી
૧ „ તાપીશંકર કુબેરજી
૧ „ પુરુષોત્તમદાસ ભગવાનદાસ
૧ શા. લલુભાઈ નાગરદાસ સે.
રાઈટર
૧ શુક્લ. ગવરીશંકર કાળીદાસ
૧ શુક્લ. મગનલાલ નાનજી
૧ શા. સુનીલાલ બાણા
૧ „ વૃજલાલ લલુભાઈ
૧ ખેલાણી ભગવાન મોરારદાસ
૧ આચારજી શીવજી છગનલાલ
માળીઆ.
૧૬ રા. રા. મુળજી હંસરાજ મા-
રફત.

- ૧ ઠકર માધવજી હંસરાજ
૨ ઠકર ઠાકરશી લવજી
૧ ભાઈશંકર હરીશંકર દવે
૧ મિ. પી. ડી.
૧ ઠકર વશરામ મલ્હુ
૧ ઠકર ઠાકરશી ધનજી
૧ મોવર સાંધા માલા
૧ ખોળ કાસમ દામજી
૧ મોવર દેસળ રીણા
૧ દવે કમળાશંકર રેવાશંકર
૧ મલેક આલા નથુ
૧ ઉમર જવા
૧ સાંઢણીરવાર અમીર્ખા
૧ ઠકર જશરાજ જવરાજ
ધોલેરા બંદર.
૧૦ ઠકર છગન ગણુ મારફત
૧ ઠકર છગન ગણુ
૧ દરબાર કનુભા હરિસીંગજી
૧ ઠકર રામજી વશરામ
૧ દોશી ગોવિંદજી ઝવેર
૧ દલાલ ઉજ્જવશી બાણુજી
૧ લલુભાઈ ધેલાવાઘ
૧ પરી. મયુરદાસ ગીરધરદાસ
૧ જોશી જેઠા ધેલા
૧ ઠકર ગીરધર લખા
૧ ખોળ દેવશી ધનજી
ધોરાજી.
૭ ઠકર કરસનજી ગોવરધન મા-
રફત

- ૧ ઠકર કરસનજી ગોવરધન
 - ૧ ઠકર રંગનાથ મનજી
 - ૧ ઠકર નરસી બાણજી
 - ૧ ઠકર દામોદર મુળજી
 - ૧ મિં. મુળશંકર બાપુજી
 - ૧ મિં. કુલચંદ કાળીદાશ
 - ૧ દવે હરખજી મકનજી
- જામનગર.**

૨૩ મિ. પ્રભાશંકર જગજીવન મા
રક્ત

- ૧ પ્રભાશંકર જગજીવન
- ૧ પુરુષોત્તમ પ્રભાશંકર
- ૧ મેહેતા રેવાશંકર દયારામ
- ૧ મેહેતા ધીરજીરામ દયારામ
- ૧ ગુસાંઈ કરસનગર મનોરગર
- ૧ નારણગરજી મોનગર
- ૧ ઠકર બના પુરુષોત્તમ
- ૧ શેઠ મોનજી ધનજી
- ૧ ગુસાંઈ જવાલાભારથી નારણ
ભારથી

- ૧ ખવાસ ભવાનલકુ
- ૨ મેમણુ આમદ જમાલ
- ૧ કરસન રધા
- ૧ કોઠારી પ્રેમચંદ જસરાજ
- ૧ હાથી ફોજદાર દાદાભાઈ કુતે
હખાંજી
- ૧ જમાદાર જમાલ રાહમ
- ૧ ઠકર દામોદર હીરજી
- ૧ ખત્રી વાલજી મુળજી

- ૧ „ લક્ષ્મીદાસ પ્રેમજી
- ૧ ગુસાંઈ આણુદગરજી
- ૧ ખવાસ નથુ હીરજીભાઈ
- ૧ ખવાસ માવજી દેવાભાઈ
- ૧ વાઢેર ભોજરાજ બાપુભાઈ

ખજાણા.

૧૪ ઠકર માધવજી લખુભાઈ માર
કુત

- ૨ ને. મલેકશ્રી નાથજી સાહેબ
ખાંનજી
- ૧ માધવજી લખુભાઈ
- ૧ ઠકર હરખા બેચર
- ૧ શા હડીસંગ નગીનદાસ
- ૧ સોની મગજી પુંજી
- ૧ ઠકર વિરજી વેલજી
- ૧ મકરાણી મ્હોખતખાંન સિંહ
માલભાઈ
- ૧ ભગવાનજી લાલજી કચોળી
આ

- ૧ ચેલણુદાસ મોરાર,,
- ૧ શા દેવચંદ માધવજી,,
- ૧ ઠકર બાણજી જસા,,
- ૧ પા. લાલજી પીતાંમ્બર,,
- ૧ મોદી અંબારામ ડાહ્યા

- ૧૬ ઠકર બલાભાઈ ખીમજી મારશત
- ૧ બલાભાઈ ખીમજી
- ૧ ભાઈચંદ મંગળજી
- ૧ ઝવેરી જોડાલાલ તારાચંદ

- ૧ શા. અમૃતલાલ છગનલાલ
 ૧ શા. ઉમેદ લાલચંદ ઝેઝરી
 ૧ શા. મોતી અમીચંદ ,,
 ૧ મેતા હરજીવન જશરાજ પિં
 પળી
 ૧ સંઘવી લક્ષ્મીચંદ કાળીદાસ.
 ૧ ઠકર ખેચર માધા માલવણુ
 ૧ ઠકર છગન ત્રીકમ, સેડલા
 ૧ ઠકર છગન નારણુ ,,
 ૧ ટ. ફો. ત્રીભોવન લાલચંદ
 કામલપર
 ૨ સદાશીવ ભગવાનજી
 મહેતાજી, બખ્ખણુ
 ૧ શીરાજ જીવરાજ ,,
 ૧ ટ. ફો. અમૃતલાલ લખાભાઈ
 મોટી મજીદી
વઢવાણ સીવીલ સ્ટેશન.
 ૧૨ રા. ભગવાનજી કેશવજી મારફત.
 ૨ ભગવાનજી કેશવજી
 ૧ વ્યાસ જગનનાથ અંબારામ
 ૧ કુમારશ્રી જશવંતસિંહ લાડી
 ૧ ,, ગુમાનસિંહજી રાજપુરા
 ૧ સુરજમલ અંકેવાળીયા
 ૧ ખોડા ખવડ સુદામડા
 ૧ ,, ભારતસિંહજી છોટા ઉદેપુર.
 ૧ ,, ખુમાનસિંહજી મોટા ઉદેપુર
 ૧ ,, હીમતસિંહજી છોટા ઉદેપુ

- ૧ વ્યાસ પ્રભુરામ રંગનાથજી
 ૧ પંડ્યા જટાશંકર ભગવાનજી
 ૧૪ રા. લલ્લુભાઈ મોતીરામ મારફત.
 ૨ લલ્લુ મોતીરામ કોચીંગ કલા
 કું મોરખી રેલવે
 ૨ રા. દીરચંદ દામોદરભાઈ ગા
 ડું મોરખી રેલવે
 ૨ રા. હરી ચીમનાજી સ્ટેશન
 મારતર
 ૨ શા મોતીલાલ કસળચંદ આ
 સી. ફેરેસ્ટ. સુપ્રીમો.
 ૧ રા. ગોકળજી બાપુજી વહીવટ
 દાર વાંકાનેર
 ૧ મનસુખલાલ તારાચંદ સીગને
 લર મો. રે. વઢવાણ કાંપ
 ૧ ગવરીશંકર લક્ષ્મીશંકર ગાડું
 મો. રે.
 ૨ ગળનંદ ગોપાલજી ઓવર
 શીયર
 ૧ ઉજ્જમશી જેઠાભાઈ હેડ કલાર્ક
૫ વવાણીઆ બંદર.
 રા. રા. રેવાશંકરભાઈ હીરાચંદ
 ભાઈ મારફત.
 ૧ રેવાશંકર હીરાચંદભાઈ ઉ.થા.
 ૧ પ્રાણજીવન મકનજી ઉ. થા
 કા.
 ૧ જોધવજી પુરુષોત્તમ વ્યાસ
 ૧ ઠકર મુળચંદ હસરાજ

૧ દેસાઈ પોપટ મનજી મુળી.
૧ રા. રા. ઓધવજીભાઈ ધેલા
ભાઈ

નાંદેદ.

૨૨ મહારાણાશ્રી છત્રસિંહજી મા.

૧૦ મહારાણાશ્રી છત્રસિંહજી

૧ મહારાણાશ્રી રામસિંહજી

૧ હીમતરામ લલુભાઈ

૧ માણેકલાલ ભગુભાઈ

૧ માણેકલાલ પ્રભુદાસ

૧ ધનાર આજમ દફેદાર

૧ મોકમ નાગજી

૧ નારસીંગ ભગવાન

૧ વગ્ન કુખેર દરજી

૧ દેસાઈ ધોળીદાસ કરસનદાસ

૧ મોલદાર કાભાઈ કહરસીંગ

૧ દસોંદી ભગવાનસીંગ દલુસીંગ

૧ ધનેશ્વર ભુલાભાઈ

બાવળી.

૪ મહેતાજી હરીલાલ કીપાશંકર
મારફત.

૧ રાણાશ્રી હરભમજી સરદારસીં
ગજી

૧ રાણાશ્રી માધવસીંગ બાવસીં
ગ

૧ મહેતાજી હરીલાલ કીપાશંકર

૧ મિં મગનલાલ હરિભાઈ

વિરપુર.

૪ નેક. નામદાર ખુદાવીંદ ઠાકોર
સાહેબશ્રી સુરસિંહજી સાહેબ

સાયલા.

૪ રા. રા. માણેકચંદભાઈ તુળશી
ભાઈ કામદાર

હળવદ.

૮ રા. જમીયતરામ દેવશંકર મારફત.

૧ જમીયતરામ દેવશંકર વી. મા.

૧ જનની હરીશંકર દેવશંકર

૧ મોતી અલી પો. પ.

૧ મિ. કસ્તુર ટોકર ન્યા. ડો. કલાર્ક.

૧ મી. કાનજી ચકુ ર. કા.

૧ ગાંધી રાજપાળ મોતી

૧ વોરા ન્યાલચંદ જીવરાજ

૧ કેશવલાલ ગીરજાશંકર આચા
રજ

કચ્છ મુદ્રા.

૯ રા. રા. કેશવલાલ પીતાંબર
મારફત.

૨ રા. રા. કેશવલાલ પીતાંબર

૧ ઠકર. બવાનજી કલ્યાણજી

૧ ઠકર. લઘુ કાનજી

૧ શીવશંકર પ્રભુજી ધોલકીઆ

૧ મુરારજી રૂગનાથજી

૧ ઠકર લીલાધર હરીદાસ

૧ શેઠ. પ્રેમજી

૧ મેતા. પ્રભુજી હીરાચંદ

અમદાવાદ.

- ૭ મિ. મણીલાલ અંબાલાલ મા.
૧ મિ. મણીલાલ અંબાલાલ
૧ મિ. જમીયતરામ જ્ઞેશંકર
૧ બ્રીજભુખણદાસ દામોદરદાસ
૧ મિ. ટોકરશી લાલજી
૧ શા. કેશવલાલ હરજીવન
૧ ખત્રી રણછોડદાસ નરસીદાસ

૧ દામોદર જીવરામ

બાબરા.

- ૧ લાયબ્રેરીના સેક્રેટરી
૧ અમદાર ભીમજી ગોવિંદરામ
૧ રાજેશ્રી અમૃતલાલ શંકર
૧ ,, રામકૃષ્ણ ગણપતરામ
૧ ભીમજી પોપટ

જાહેર ખખર.

—૦—

પુસ્તક જે સાહેબોને લેવા ખુશી હોય તેઓએ
સામેથી મંગાવવું, સામઘી મંગાવનારને કિફા-
આવશે તે બાબત ખુલાસો પત્રદ્વારાએ કર-
ાગળ લેવામાં આવશે નહિં.

હી. શેવક.

હંકર સુંદરજી પુંજભાઈ.

ધ્રાંગધરા.

